

ISSN 2657-9782

Dialogi *Biblioteczne*

CZASOPISMO ELEKTRONICZNE

2021, WYDANIE SPECJALNE

W NUMERZE:

Rok Stulecia Wybuchu III Powstania Śląskiego

Rok Górali w Województwie Śląskim

ADRES REDAKCJI:

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy

ul. kard. S. Wyszyńskiego 7

40-132 Katowice

tel. (32) 258-38-38

e-mail: dialogi.biblioteczne@pbw.katowice.pl

Internet: www.pbw.katowice.pl

Wydawca: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka
im. Józefa Lompy w Katowicach

Zespół redakcyjny: dr Anna Marcol – redaktor naczelny;
mgr Barbara Michałek – korekta

SPIS TREŚCI

<i>OD REDAKCJI</i>	4
Barbara Michałek <i>KU PAMIĘCI. NIEKTÓRE POMNIKI POWSTAŃ 1919-1921 NA ŚLĄSKU</i>	5
Anna Marcol <i>POWSTANIA ŚLĄSKIE W SIECI</i>	17
Barbara Michałek <i>POWSTANIA ŚLĄSKIE (1919-1921). ZESTAWIENIE BIBLIOGRAFICZNE W WYBORZE</i>	25
Anna Marcol <i>POPULARYZUJEMY HISTORIĘ REGIONU Z APLIKACJĄ WORD ART</i>	30
Anna Krzempek, Anna Marcol <i>GÓRALE WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO. ADNOTOWANY WYBÓR PUBLIKACJI</i>	36
Aleksandra Rosikoń, Sylwia Puchała, Anna Pawłowska <i>GÓRALE W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM. QUIZ WIEDZY DLA UCZNIÓW SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH</i>	44
Anna Marcol <i>CO WIESZ O BESKIDACH? - KONKURS INTERNETOWY</i>	50
Anna Marcol <i>"CZŁOWIEK POTRZEBUJE KORZENI I SKRZYDEŁ. ROK GÓRALI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM". SPRAWOZDANIE Z JEDENASTEJ KONFERENCJI REGIONALNEJ</i>	52
Anna Marcol <i>"BOGACTWO KULTURY I TRADYCJI GÓRALI BESKIDZKICH". SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI</i>	55

OD REDAKCJI

Do popularyzacji wiedzy o naszym regionie oraz krzewienia jego tradycji i bogactwa kulturowego przyczyniają się coroczne obchody ogłaszane przez Sejmik Województwa Śląskiego.

Rok 2021 ogłoszono Rokiem Stulecia Wybuchu III Powstania Śląskiego,¹ który wpisuje się w ogólnopolskie obchody Roku Powstań Śląskich ustanowionego przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej. W uchwale Senatu czytamy, że w zrywach ludności polskiej na Górnym Śląsku “życie oddało kilka tysięcy osób. Do dziś nie wiadomo, ilu powstańców tak naprawdę walczyło. Podaje się liczbę kilkudziesięciu tysięcy. Nie znamy wszystkich nazwisk. Dziś uczestnicy walk nie mogą już o nich opowiedzieć, gdyż ostatni z weteranów odszedł na wieczną wartę. Dlatego na nas spoczywa obowiązek pamiętania. [...] jesteśmy winni Powstańcom szacunek i cześć, tak jak i innym bohaterom naszej historii”².

Sejmik Województwa Śląskiego ogłosił rok 2021 także Rokiem Górali w Województwie Śląskim³. Jest to wydarzenie bez precedensu, odbierane jako ukłon w kierunku mieszkańców południowej części naszego regionu, który – poza pięknymi beskidzkimi widokami – cechuje bogactwo góralskich tradycji i kultury.

Materiały informacyjne i edukacyjne, poświęcone obu wydarzeniom, zamieszczamy na łamach specjalnego wydania naszego czasopisma. Mamy nadzieję, że przyczynią się do ich popularyzacji w środowiskach bibliotekarskich i oświatowych.

Zapraszamy do lektury!

Redakcja „Dialogów Bibliotecznych”

¹ Uchwała nr VI/26/1/2020 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 14 grudnia 2020 r. w sprawie ogłoszenia roku 2021 Rokiem Stulecia Wybuchu III Powstania Śląskiego.

² Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 grudnia 2020 r. ustanawiająca rok 2021 Rokiem Powstań Śląskich.

³ Uchwała nr VI/26/2/2020 z 14 grudnia 2020 r. w sprawie ogłoszenia roku 2021 Rokiem Górali w Województwie Śląskim.

ROK POWSTAŃ ŚLĄSKICH

BARBARA MICHAŁEK

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach

KU PAMIĘCI

NIEKTÓRE POMNIKI POWSTAŃ 1919-1921 NA ŚLĄSKU

Mają swoje ulice nie tylko na Śląsku Górnym (w Katowicach, Rybniku, Lublińcu) i Dolnym (w Prudniku i Wrocławiu), ale również w innych regionach Polski (w Warszawie i Zakopanem). Mają też tablicę na Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie. Zdecydowanie najbardziej wspomniano o nich w miejscach, w których walczyli.

Powstańcy śląscy. Od lat dwudziestych minionego stulecia upamiętniano ich różnorodnie, czyli:

- pomnikami (w formie rzeźb lub obiektów architektonicznych),
- pomnikami i mauzoleami na cmentarzach (pomiędzy lub ponad kwaterami grobów powstańców),
- obeliskami,
- kopcami,
- kaplicami i płytami nagrobnymi,
- tablicami pamiątkowymi (na budynkach użyteczności publicznej, kościołach, szkołach),
- drzewami wolności, najczęściej dębami wolności.

Pierwsze pomniki powstały tuż po powstaniach – na przykład w Janowie (1922), rozebrany przez Niemców w 1939 roku, odbudowany po wojnie w zdecydowanie skromniejszej formie, a także w Bogucicach. W drugiej dekadzie XX wieku zbudowano wiele kolejnych, z których niemało zniszczył okupant (np. Wełnowcu, Dąbrówce Małej, w Królewskiej Hucie, Orzegowie). Pomniki lub mauzolea na cmentarzach powstały w Jedłowniku, Markłowicach, Paprocanach, Rybniku, Sosnowcu, Świętochłowicach. Poniżej przedstawimy najważniejsze aktualnie stojące pomniki w postaci rzeźb lub obiektów architektonicznych i najstawniejszy kopiec. Pomijamy pozostałe formy upamiętnienia. Mogą stać się ważnymi obiektami przede wszystkim w edukacji regionalnej, na lekcjach historii czy języka polskiego. Dołączamy także podstawową bibliografię dostępną w naszej bibliotece.

Bieruń Stary. Pomnik Powstańców Śląskich. Replika pomnika z 1924 roku. Projekt Romana Nygi, usytuowany na rynku miasta. Odsłonięty 11 listopada 2019 roku.

BC, *Bieruń Stary*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 45-46.

Bytom. Pomnik Powstańców Śląskich. Stoi w dzielnicy Górniki. Pierwszy obelisk – wystawiony w dużej mierze dzięki zaangażowaniu miejscowego społecznika, Ignacego Papiórka i wkrótce zdewastowany – odsłonięto 15 sierpnia 1958 roku. Drugi – stojący do dziś – wystawiono w 1977 roku. Jego zwieńczenie stanowi figura zbolęłej matki trzymającej w ramionach ciało martwego syna.

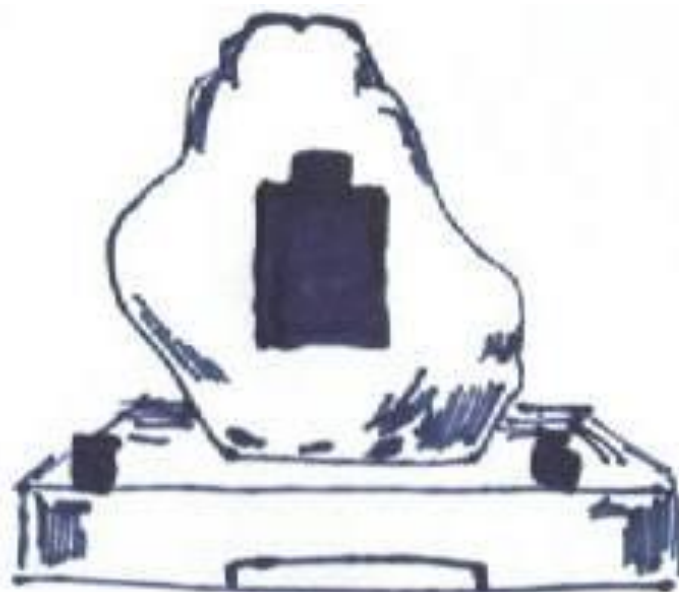
1. BC, *Górniki*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 151.
2. SS, *Bytom*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 62-64.
3. Henryk Zieliński, *Bytom w latach powojennego wzniesienia rewolucyjnego i powstań (1918-1922)*, w: Franciszek Ryszka (red.), *Dziewięć wieków Bytomia. Szkice z dziejów miasta i ziemi bytomskiej*, Stalinogród 1956, s. 377-404.

Chorzów. Pomnik Powstańca Śląskiego. Powstał w miejsce wystawionego w 1927 roku i został usunięty przez Niemców w czasie wojny. Obecny odsłonięto w 1971 roku.

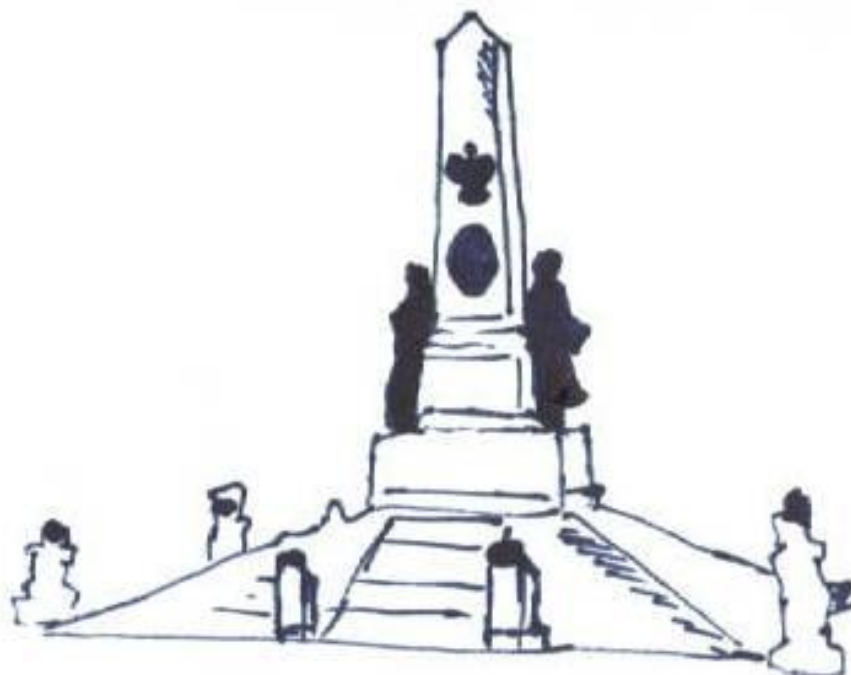
1. Marian Gałuszka, *Wizyty władz państwowych, dostojników, gości zagranicznych i innych od XIX w. do 1939 roku*, w: *Chorzów w kulturze Śląska. Materiały z sesji naukowej 9-10 października 1996 r.*, Chorzów 1997, s. 91-100.
2. Roman Liczba, *Mały przewodnik po Chorzowie*, Chorzów 2014. ISBN 9788360360446.
3. Przemysław Nadolski, *Pomniki Królewskiej Huty, Hajduk Wielkich i Chorzowa (do 1945 r.)*, w: *Chorzów w kulturze Śląska. Materiały z sesji naukowej 9-10 października 1996 r.*, Chorzów 1997, s. 151-168.
4. Jolanta Pokorska (red.), *Bibliografia Chorzowa (w wyborze)*, Chorzów 2007. ISBN 9788360360149.
5. EW, *Chorzów*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 73-74.

Chropaczów. Pomnik Powstańca Śląskiego. Głaz polodowcowy, stojący w miejsce przedwojennego pomnika z 1922 roku, zniszczonego przez okupanta w pierwszych miesiącach wojny. Odsłonięty 1 maja 1960 roku.

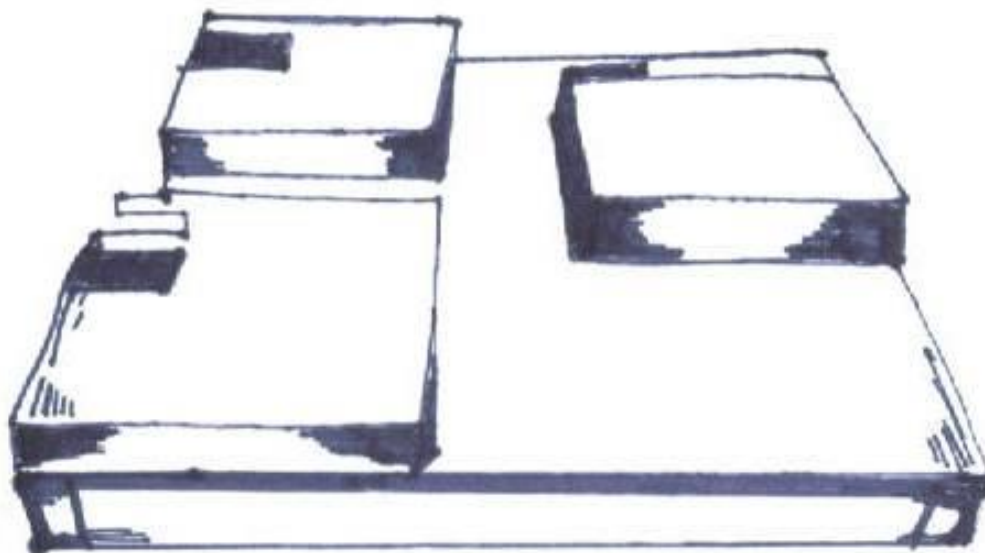

WL, *Chropaczów*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 75.

Czechowice-Dziedzice. Pomnik Wolności. Replika pomnika z 1924 roku, będącego wyrazem wdzięczności mieszkańców, pamiątką wymarszu Legionistów w 1914 roku i przyłączenia ziemi śląskiej do Rzeczypospolitej, a zburzonego w 1939 roku. Odsłonięty 10 listopada 2018 roku.

Częstochowa. Pomnik ku czci Częstochowian żołnierzy Powstań Śląskich. Znajduje się na Skwerze Solidarności. Napis na nim głosi: *Pamięci Częstochowian żołnierzy Powstań Śląskich poległych w walce o wyzwolenie i przyłączenie Śląska do Ojczyzny.*

1. Jacek Jędryka, *Pomnik ku czci częstochowian, żołnierzy powstań śląskich*, "Częstochowski Biuletyn Oświatowy" 2010, nr 3, s. 15-17.
2. Jan Łączewski, *Na pomoc braciom Ślązakom. Częstochowa wobec Górnego Śląska (1918-1926)*, "Śląsk" 2003, nr 7, s. 54-56.
3. Juliusz Sętowski, *Częstochowa wobec zrywów powstańczych na Górnym Śląsku 1919-1921. Miejsca pamięci na terenie miasta związane z powstaniami śląskimi*, "Częstochowski Biuletyn Oświatowy" 2011, nr 4, s. 15-17.

Góra Świętej Anny. Pomnik Czynu Powstańczego. Pomnik i amfiteatr. Projekt Xawerego Dunikowskiego, który zajął miejsce niemieckiego mauzoleum (z 1938 roku) zawierającego urny żołnierzy z za Odry i Nysy Łużyckiej. W obecnym kształcie odsłonięty 19 czerwca 1955 roku.

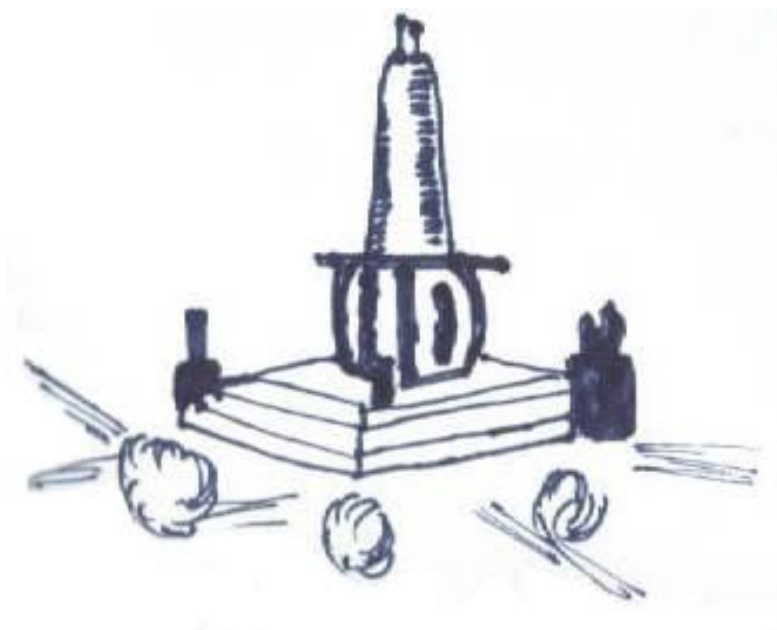
1. *Góra św. Anny*, w: Lech Szaraniec, *Górny Śląsk. Przewodnik*, Warszawa 1997, s. 362-366.
2. Juliane Haubold-Stolle, *Góra Św. Anny – sporne serce Górnego Śląska*, w: Bernard Linek, Andrzej Michalczyk (red.), *Leksykon mitów, symboli i bohaterów Górnego Śląska XIX-XX wieku*, Opole 2015, s. 396-399.
3. Józef Michałek (red.), *Góra Św. Anny*, wstęp Jan Goczoł, zdjęcia Fryderyk Kremser, Katowice 1981.
4. FH, SS, *Góra Św. Anny*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 149-151.
5. ZK, *Pomnik Czynu Powstańczego*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 429-430.
6. CM-G, *Dunikowski Xawery*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 109-110.

Katowice. Pomnik Powstańców Śląskich, usytuowany przy Alei Korfańskiego. Wyobraża trzy skrzydła – trzy powstańcze zrywy. Zaprojektowany przez Wojciecha Zabłockiego i Gustawa Zemłę, którego zainspirowała Nike z Samotraki. Projekt zwyciężył w konkursie, na który napłynęło 116 prac. Oficjalnie jest to dar Warszawy dla Śląska z inicjatywy Stołecznego Komitetu Frontu Jedności Narodu, jednak w jego powstaniu istotną rolę odegrał gen. Jerzy Ziętek. Odsłonięty 1 września 1967 roku.

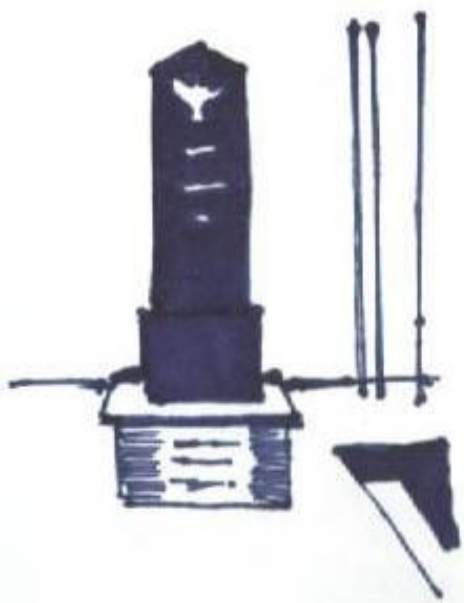
1. Grzegorz Bębniak, *Kamieniem w Milenium. Okoliczności powstania Pomnika Powstańców Śląskich w Katowicach*, "CzasyPismo" 2016, nr 1, s. 71-76.
2. Grzegorz Bębniak, *Pomnik Powstańców Śląskich w Katowicach*, w: Bernard Linek, Andrzej Michalczyk (red.), *Leksykon mitów, symboli i bohaterów Górnego Śląska XIX-XX wieku*, Opole 2015, s. 433-435.
3. Wacław Długoborski (i inni), *Katowice. Ich dzieje i kultura na tle regionu*, Warszawa 1976.
4. Tadeusz Kijonka, *Skrzydła i pamięć*, "Śląsk" 2012, nr 6, s. 6-7.
5. ML, *Pomnik Powstańców Śląskich w Katowicach*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 430.
6. Jerzy Machura, *Pomnik niczym laur olimpijski*, "Śląsk" 2017, nr 9, s. 36-37.
7. Jerzy Moskal (scenariusz i koncepcja edytorska), ... *Bogucice, Załęże et nova villa Katowice. Rozwój w czasie i przestrzeni*, współpr. Wojciech Janota, esej pióra Wilhelma Szewczyka, fot. Stanisław Gadomski, Andrzej John, Katowice 1993. ISBN 8385831355.

Katowice Kostuchna. Pomnik Powstańców Śląskich. Stoi na skwerze bł. Stanisława Kubisty. Pierwszy obiekt (z 1922 roku) został zburzony przez hitlerowców. Drugi – będący odwzorowaniem poprzedniego – wykonano z inicjatywy Mieczysława Zwolińskiego, byłego dyrektora tutejszej szkoły podstawowej, a odsłonięto 17 listopada 2002 roku. Dodano tu imiona i nazwiska 85 powstańców pochodzących z Kostuchny. Projekt wykonali Karolina Możejko-Rogowska, Andrzej Szofer i Bernard Uszok, a ostłonięcia dokonali Piotr Uszok (prezydent Katowic) oraz Bernard Uszok i Jerzy Śmiałek (członkowie Związku Górnośląskiego). Pomnik poświęcił ks. bp Gerard Bernacki.

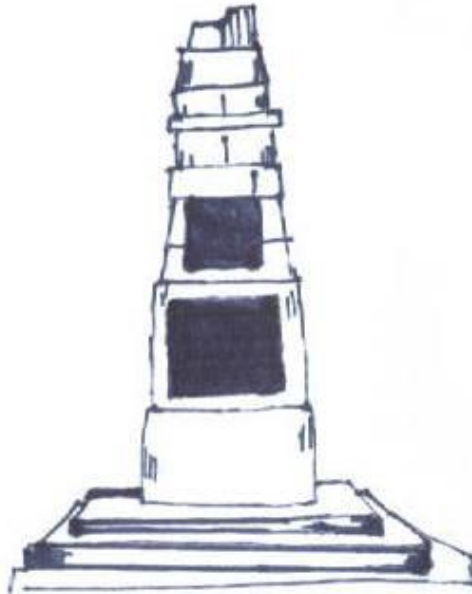
WL, *Kostuchna*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 244.

Katowice Nikiszowiec. Pomnik ku czci Bohaterów Powstań Śląskich. Zlokalizowany w innym miejscu niż jego przedwojenny pierwowzór (zburzony w 1939 roku). Obecnie to miejsce nazwano skwerem Artystów Grupy Janowskiej.

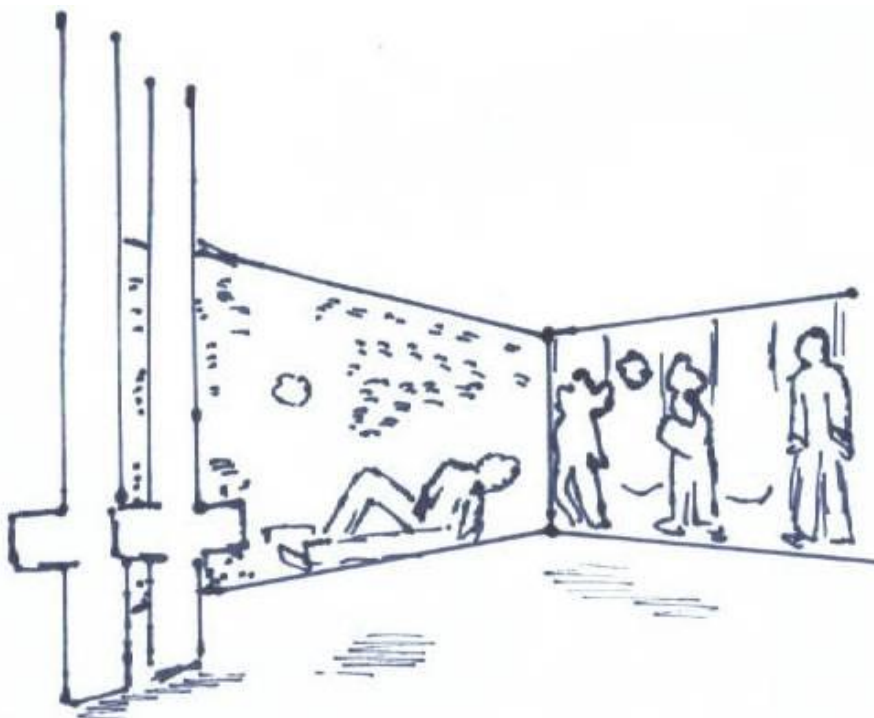
Małgorzata Szejnert, *Czarny ogród*, Kraków, Katowice 2007. ISBN 9788324008964.

Katowice Szopienice. Pomnik Powstańca Śląskiego (Pomnik Wolności). Usytuowany obok budynku VI Liceum Ogólnokształcącego im. Jana Długosza. Pierwszy pomnik stał w dzielnicy do 1939 roku i został zburzony przez hitlerowców. Obecny, powojenny, na postumencie mieści dwie tablice. Pierwsza upamiętnia powrót Górnego Śląska do Polski, druga – przedwojenny Pomnik Wolności.

1. Edward Długajczyk, *Czas powstań i plebiscytu*, w: Antoni Barciak, Ewa Chojecka, Sylwester Fertacz (red.), *Katowice. Środowisko, dzieje, kultura, język i społeczeństwo*, t. 1, Katowice 2012, s. 277-288.
2. Jan F. Lewandowski, *Szopienice Kazimierza Kutza*, „Śląsk” 2011, nr 3, s. 12-16.
3. Barbara Szczypka-Gwiazda, *Czas II wojny światowej. Architektura i sztuka po 1945 roku*, w: Antoni Barciak, Ewa Chojecka, Sylwester Fertacz (red.), *Katowice. Środowisko, dzieje, kultura, język i społeczeństwo*, t. 2, Katowice 2012, s. 62-94.

Lędziny. Pomnik Weteranów Powstań śląskich. Upamiętnia powstańców pomordowanych przez hitlerowców. Został zbudowany w 1966 roku, a przebudowany w 1993 roku.

Opole. Pomnik Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego, nazywany „opolską Nike”. Zaprojektowany przez Jana Borowczaka. Odświeżony 9 maja 1970 roku.

1. BC, *Opole*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 355-358.
2. Henryk Smyk, *Opole*, Katowice 1982.
3. Piotr Solga, „Opolska Nike”. *Pomnik Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego*, "CzasyPismo" 2018, nr 1, s. 186-191.
4. Piotr Solga, *Pomnik Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego*, w: Bernard Linek, Andrzej Michalczyk (red.), *Leksykon mitów, symboli i bohaterów Górnego Śląska XIX-XX wieku*, Opole 2015, s. 436-439.
5. Urszula Zajączkowska (tekst), *Opole*, zdjęcia Marek Maruszak, Warszawa 2001. ISBN 8385743634.

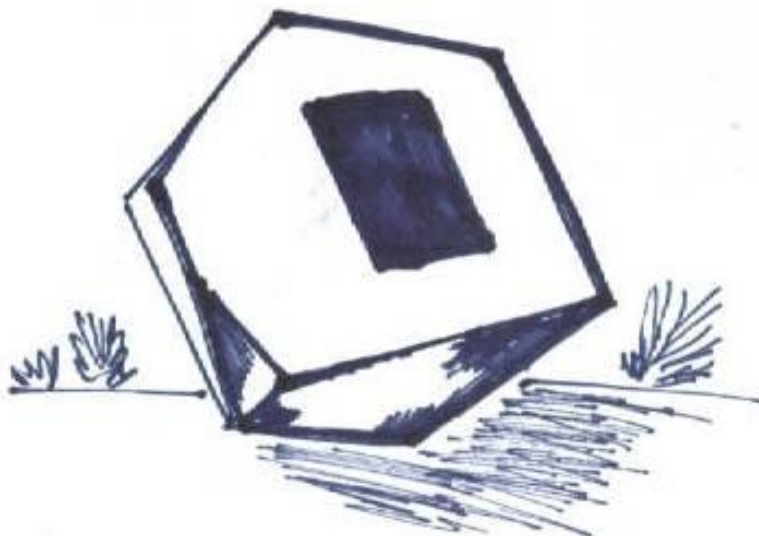
Piekary Śląskie. Kopiec Wyzwolenia. Liczy 20 metrów wysokości i 68 metrów średnicy podstawy. W jego budowę włączyli się m.in. Pola Gojawiczyńska, Wojciech Korfanty, Kazimierz Gołba i Gustaw Morcinek. Nawiązywał do wizji kopca, jaki przed laty chciał usypać lokalny działacz, Wawrzyniec Hajda, na cześć przemarszu husarii Jana III Sobieskiego pod Wiedeń. Poświęcony 20 czerwca 1937 roku. Zaprojektowany przez byłego powstańca, inż. Zaczyńskiego.

1. Herbert Gawlik, *Piekary Śląskie. Informator o walorach krajoznawczych i kulturowych*, Piekary Śląskie 1999. ISBN 839090411X.
2. FH, *Kopiec Wyzwolenia w Piekarach Śląskich*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 239-240.
3. Jerzy Pawlik, *Piekary Śląskie*, Warszawa 1988. ISBN 8370051391.
4. *Piekary Śląskie*, Bydgoszcz 1999. ISBN 83880034956.

Pszczyna. Miniaturowa kopia Pomnika Powstańców Śląskich z centrum Katowic, stworzona w Przemyślu. Przez jakiś czas znajdowała się na terenie tamtejszego nieistniejącego już szpitala. Po jego rozbiórce trafiła nieodpłatnie na Śląsk.

Racibórz. Pomnik Powstańców Śląskich. Zlokalizowany nad brzegiem Odry, w pobliżu ścieżki rekreacyjnej biegnącej wzdłuż wałów przeciwpowodziowych. Odślonięty w 2011 roku.

BC, Racibórz, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 465-466.

Radlin. Park Leśny im. Powstańców Śląskich. Usytuowany w dzielnicy Obszary. Na jego terenie znajdują się m.in. Szkoła Podstawowa nr 4 im. Gustawa Morcinka w Radlinie, pomnik, park linowy, alejki spacerowe i biegowe, siłownia na świeżym powietrzu, pierwsza na Śląsku trasa nordic walking oraz przyrodnicza ścieżka dydaktyczna.

Repty Śląskie.

1. Kamień granitowy z 1923 roku, zakopany przez samych powstańców, zmuszonych do tego czynu przez Niemców. Po wojnie odkopany i usytuowany w tym samym miejscu. 3 stycznia 1958 roku dołączono do niego tablicę z nazwiskami poległych w III powstaniu oraz zmarłych w hitlerowskich obozach koncentracyjnych.
2. Przedwojenny przydrożny krzyż z tablicą z nazwiskami pięciu miejscowych powstańców poległych pod Olesnem.

WL, *Repty Stare*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 475-476.

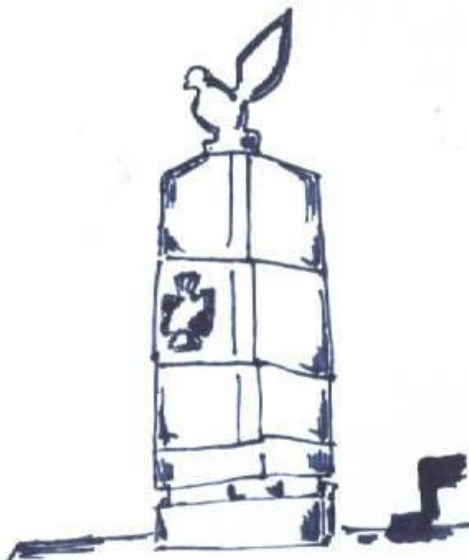
Ruda Śląska – Kochłowice. Pomnik Powstańców Śląskich. Powstał w 1924 roku i został zniszczony w czasie wojny. Obecny – odbudowano i przeniesiono w pobliże dworca w 1984 roku. W Rudzie Śląskiej istnieje jeszcze kilka pomników upamiętniających powstańców śląskich, m.in. w Bykowninie, Halembie i Wirku.

1. Jan. S. Dworak, Antoni Ratka, *Ruda Śląska. Przewodnik – informator*, Ruda Śląska 1974.
2. WL, *Kochłowice*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 215-216.

Siemianowice.

1. Pomnik Czynu Powstańczego. Replika pomnika znajdującego się na Placu Wolności w latach 1925-1939. Odsłonięty w 1956 roku przez gen. Jerzego Ziętkę.
2. Pomnik Czynu Niepodległościowego. Obelisk identyczny z powyższym, ale uzupełniony o tablicę z nazwiskami trzech wybitnych siemianowiczán – płk. Jana Emila Stanka, Karola Gajdzika i Walentego Fajkisa – powstańców i obrońców tych ziem przed niemieckim okupantem. Odsłonięty w 2007 roku.

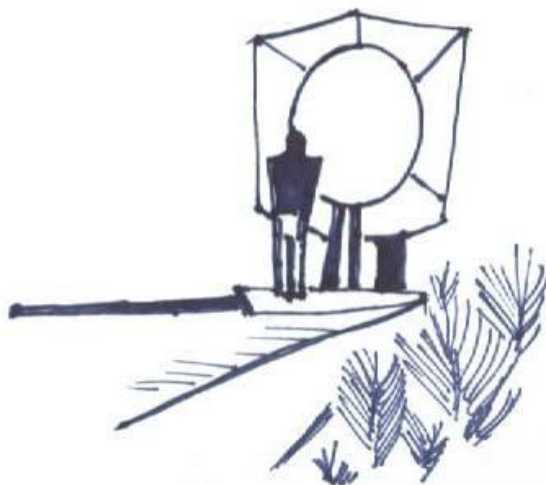
Świętochłowice Lipiny. Pomnik Powstańca Śląskiego. Pomysłodawca – Wincenty Chorembski. Rekonstrukcja pomnika z 1924 roku. Wyobraża powstańca naturalnej wielkości w mundurze, trzymającego w prawej ręce karabin, ujętego w ruchu. Zniszczony w czasie wojny i po niej wiernie zrekonstruowany przez świętochłowickiego artystę. Odsłonięty 1 września 1981 roku.

Wodzisław Śląski. Pomnik Powstańców Śląskich. Jeden z największych i najkosztowniejzych polskich pomników poświęconych tym wydarzeniom. Jego sfinalizowanie dofinansował wojewoda katowicki gen. Jerzy Ziętek. Wykonany według projektu Jerzego Kwiatkowskiego, przy pomocy Henryka Piechaczka i Teresy Michałowskiej. Otoczenie zaprojektował Mieczysław Król. Wybudowany w 1975 roku.

Zdzieszowice. Pomnik Powstańca Śląskiego, stojącego na wiecznej warcie przed bryłą z okrągłym otworem, aluzyjnie nawiązującym do piosenki *Już zachodzi czerwone słońce*. Monument projektu Jana Borowczaka. Odświeżony w 1981 roku.

DT, *Zdzieszowice*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 649-650.

BIBLIOGRAFIA OGÓLNA

1. Danuta Kowalik-Dura, *Pomniki powstań śląskich*, w: *Wszechnica Górnośląska*. 14. *Obraz powstań śląskich w sztuce*, Katowice, Związek Górnośląski, 1996, s. 47-59.
2. Irma Kozina, *Pomniki Powstań Śląskich*, "Śląsk" 2011, nr 6, s. 63-64.
3. ML, *Pomniki powstańcze*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1982, s. 430-432.
4. Alfred Ligocki, *Dynamika rozwoju plastyki w śląskim regionie wielkoprzemysłowym*, w: Ewa Chojecka (red.), *Z dziejów sztuki Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego*, Katowice 1982, s. 68-79.
5. Barbara Szczypka-Gwiazda, *Malarstwo, grafika, rzeźba*, w: Ewa Chojecka (red. nauk.), *Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX wieku*, Katowice 2004, s. 481-510.

ROK POWSTAŃ ŚLĄSKICH

ANNA MARCOL

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach

POWSTANIA ŚLĄSKIE W SIECI

Filmy, infografiki, mapy, plansze, interaktywne testy... W Internecie znajdziemy liczne materiały edukacyjne dla szkół, które nauczyciele mogą bezpłatnie wykorzystać podczas omawiania z uczniami problematyki powstań śląskich. Wiele z nich opracowano w ostatnich latach, z okazji obchodów kolejnych rocznic ich wybuchu. W zestawieniu omówiono zawartość wybranych stron.

Filmowa Encyklopedia Powstań Śląskich

Projekt adresowany do odbiorców w różnym wieku, ze szczególnym uwzględnieniem uczniów szkół podstawowych i średnich. Został zrealizowany przez Kamila Niestonego – dziennikarza, operatora montażystę i realizatora filmów dokumentalnych oraz dra Macieja Marmolę – pracownika naukowo-dydaktycznego Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, specjalizującego się w badaniach z zakresu historii Śląska, systemu partyjnego i zachowań wyborczych, autora monografii *Przemilczana historia powstańca śląskiego Jana Lortza*.

Źródło: <http://powstaniaślaskie.com.pl/> [dostęp: 03.08.2021].

Na stronie projektu udostępniono 39 odcinków serii, które dotyczą losów powstańców śląskich w trakcie walk w latach 1919-1921 oraz dziejów ich rodzin w okresie międzywojennym, czasach II wojny światowej i PRL. Każdy film został skoncentrowany wokół wybranej osoby, która jest bohaterem danego odcinka (Antoni Kamiński, Józefa Bramowska, Jan Kniszka, Wilhelm Wackermann, Tomasz Szczygieł, Ludwik Szczygieł, Halina Stęślicka, Maksymilian Wilimowski, Paweł Ostrowski, Karol Wackermann, Franciszek Wilczek, Kazimierz Kujawski, Paweł Brandys, Jan Brandys, Henryk Jarczyk, Maria Kujawska, Józefa Wanot, Jan Stęślicki, Emil Gajdas, Robert Kula, Jan Jasiulek, Konstanty Wolny, Walenty Fojkis, Sylwester Leśniok, Jan Stanek, Józefa Króliczek, Piotr Gwóźdź, Józef Dworaczek, Józef Trojok, Karol Gajdzik, Euzebiusz Kempa, Jan Lampka, Piotr Niedurny, Józef Szreter, Józef Kałdonek, Piotr Urbańczyk, Jan Lortz) lub wydarzenia (*Śladami II Powstania Śląskiego*, *Zawitała piękna wolność*).

W filmach wykorzystano archiwalne dokumenty i fotografie pochodzące ze zbiorów prywatnych kolekcjonerów i rodzin powstańczych oraz epokowe stroje i rekwizyty. W ich tworzenie włączyły się profesjonalne grupy rekonstrukcyjne, dzięki którym odcinki zostały wzbogacone o inscenizacje omawianych wydarzeń.

Patronem medialnym Filmowej Encyklopedii Powstań Śląskich, która została wyróżniona wieloma nagrodami, jest TVP Historia. Na jej ogólnopolskiej antenie odcinki były emitowane od 2017 roku, a od stycznia 2019 ich popularyzacji podjęła się także telewizja regionalna TVP3 Katowice.

Materiały edukacyjne IPN

Tematyka powstań śląskich zajmuje istotne miejsce w działalności badawczej katowickiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej. Poza opracowywaniem publikacji o charakterze naukowym, IPN przykłada również dużą wagę do popularyzacji badanych wydarzeń, przygotowując liczne materiały edukacyjne dla szkół. Ze strony internetowej tej instytucji można pobrać cyfrowe wersje bezpłatnych materiałów rozpowszechnianych w formie drukowanej. Udostępniono je w wysokiej rozdzielczości w postaci plików PDF do samodzielnego wydruku.

Na szczególną uwagę zasługuje bogato ilustrowana, 76-stronicowa broszura *Powstania śląskie 1919-1921. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej IPN*, którą można wykorzystać podczas lekcji historii. Jej forma – składa się z plansz – zachęca do wydruku i wyeksponowania na terenie szkoły lub biblioteki.

„Powstania śląskie 1919-1921. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej IPN” jest dodatkiem edukacyjnym do wystawy elementarnej „Powstania śląskie 1919-1921”, która przedstawia wydarzenia związane z walką o przyłączenie Górnego Śląska do Polski w latach 1919-1922. Wydawnictwo wzbogaca merytorycznie plansze wystawy oraz ułatwia samodzielne zbudowanie lekcji poświęconej tej tematyce. Przeznaczone jest przede wszystkim dla nauczycieli i osób zajmujących się dydaktyką historii.

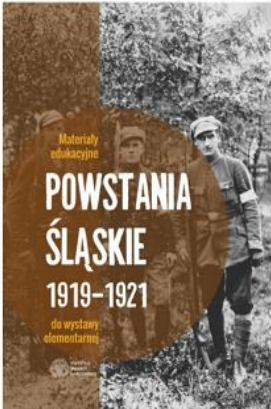
Moduł edukacyjny: Angelika Blińska
Strefa edukacji: Angelika Blińska, Aleksandra Korol-Chudy, Ryszard Mozgol
Recenzja merytoryczna: dr Mirosław Węcki
Recenzja materiału edukacyjnego: Michał Masłowski
Fotografie i dokumenty ze zbiorów: Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach, Muzeum Czynnio Powstańczego w Górze św. Anny – oddział Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, Muzeum 2 Korpusu w Józefowie, Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Francuskiej Biblioteki Narodowej, Biblioteki Śląskiej w Katowicach, Biblioteki Narodowej w Warszawie, Ośrodek Karta, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Grzegorz Grzeżkowiak
Projekt graficzny i skład w oparciu o layout wystaw elementarnych: Aleksandra Korol-Chudy
Druk: Wydawnictwo Duki, Bytom

Pliki do pobrania

 Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej (pdf, 13.63 MB)
26.03.2021 09:00

Opcje strony

Źródło: https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/materialy-edukacyjne/zadania-i-cwiczenia-dla/141106_Powstania-slaskie-19191921-Materialy-edukacyjne.html [dostęp: 03.08.2021].

Reprint mapy *Wyniki plebiscytu śląskiego (20 marca 1921)* może stanowić doskonałą pomoc dydaktyczną dla nauczycieli podczas omawiania walk o przyłączenie Górnego Śląska do Rzeczypospolitej w latach 1919-1921. Został wydany na podstawie oryginału pochodzącego ze zbiorów Biblioteki Śląskiej w Katowicach.

Reprint mapy „Wyniki plebiscytu śląskiego (20 marca 1921)”

Mapa górnośląskiego obszaru plebiscytowego „Wyniki plebiscytu śląskiego (20 marca 1921)” przedstawia w sposób graficzny podział głosów w plebiscycie, który odbył się na Górnym Śląsku w marcu 1921 r.

Zgodnie z postanowieniem traktatu wersalskiego z 28 czerwca 1919 r., ustalającego nowy ład i porządek polityczny w Europie po I wojnie światowej, o przyszłości Górnego Śląska miało zdecydować głosowanie, w którym mieszkańcy regionu wypowiedzieć się mieli czy wola, aby należał on do Polski, czy do Niemiec. W plebiscycie oddano ponad 1 milion 190 tysięcy głosów, z których 59,4% przypadło Niemcom, a 40,3 % - Rzeczypospolitej. Na omawianej mapie kolorem czerwonym zaznaczono obszar gmin, gdzie większość osób zagłosowała za Polską, a niebieskim (szarym) – za Niemcami. Oryginał mapy wydano w latach 20. XX w. (prawdopodobnie w 1922 r. lub później), o czym świadczy nanieśiona na nią linia podziału górnośląskiego obszaru plebiscytowego między Polskę a Niemcy, wytyczona przez Ligę Narodów i zaaprobowana przez Radę Ambasadorów 20 października 1921 r. Do do września 1939 r. linia ta była oficjalną granicą państwową. Informacja o granicy stanowi część legendy mapy, podobnie jak ta o znaczeniu kolorów. Natomiast na arkuszu brak jest wydawcy i miejsca wydania. Niemniej jednak analogiczną mapę, zatytułowaną „Wynik plebiscytu na Górnym Śląsku”, wydał już w kwietniu 1921 r. Instytut Gospodarstwa Społecznego, a wydrukował Fotolito W. Gliwczowski w Warszawie. Legende tej wersji zapisano w języku polskim i francuskim. Od późniejszego arkusza odróżnia ją także brak wspomnianej linii podziału Górnego Śląska między dwa spierające się o niego kraje, ponieważ decyzja o przynależności regionu w chwili wydruku mapy nie została jeszcze podjęta.

Reprint mapy „Wyniki plebiscytu śląskiego (20 marca 1921)” stanowi pomoc dydaktyczną dla nauczycieli i edukatorów, wspomagającą i urozmaiaczącą prowadzenie zajęć na temat walk o przyłączenie Górnego Śląska do Rzeczypospolitej w latach 1919-1921. Przygotowany został przez Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej IPN w Katowicach i wydany przez Oddział Instytutu Pamięi Narodowej w Katowicach z okazji setnej rocznicy plebiscytu górnośląskiego, w ramach obchodów stulecia powstań śląskich. Oryginał, na podstawie którego przygotowano wydruk, pochodzi ze zbiorów Biblioteki Śląskiej w Katowicach.

Reprint wydany w formacie A2 (42,0 x 59,4 cm) na papierze plakatowym, towarzyszy infografice „Plebiscyt na Górnym Śląsku”.

Źródło: https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/oben/katowice/materialy-edukacyjne/teki-i-materialy-dydakt/137626_Reprint-mapy-Wyniki-plebiscytu-slaskiego-20-marca-1921.html [dostęp: 03.08.2021].

Z myślą o dzieciach opracowano kolorowankę edukacyjną *Pokoloruj historię. Górny Śląsk w czasie powstań śląskich*. Jej autorzy mają nadzieję, że dzięki tej inicjatywie uda im się rozbudzić zainteresowanie historią regionu wśród przedstawicieli najmłodszego pokolenia Górnoszlązaków – przedszkolaków i uczniów klas I-III szkół podstawowych. Kolorowanka zawiera rysunki opracowane na podstawie archiwalnych fotografii (wraz z krótkimi opisami), które w sposób symboliczny prezentują wybrane wydarzenia z tego okresu.

Kolorowanka edukacyjna dla dzieci „Pokoloruj historię. Górny Śląsk w czasie powstań śląskich”

Kolorowanka edukacyjna „Pokoloruj historię. Górny Śląsk w czasie powstań śląskich” powstała z myślą o najmłodszych: przedszkolakach i uczniach klas I-III, którzy dopiero zaczynają poznawać historię Polski. Zawarte w wydawnictwie rysunki są kreacją artystyczną stworzoną na podstawie archiwalnych fotografii, często w sposób symboliczny prezentując wybrane wydarzenia historyczne.

Wydawnictwo opowiada najmłodszym o zawiłej, trudnej, a często dramatycznej historii Górnego Śląska z początku XX w. w sposób przystępny dla ich wieku, nie eksponując przesadnie zagadnień militarnych. Na kartach kolorowanki przedstawiono najważniejsze wydarzenia z lat 1918-1922, czyli okresu w którym wazyły się losy regionu. Koniec I wojny światowej, trzy powstania śląskie, plebiscyt górnośląski oraz poprzedzająca go kampania propagandowa, a w końcu podział regionu i przejęcie przynajmniej części Górnego Śląska przez administrację polską – to najważniejszą aspekt tej powieści. Komponując rysunki autorzy starali się również pamiętać o ludziach – bohaterach tych wydarzeń, całej reszcie mężczyzn i kobiet, często dziś już anonimowych, którzy włączyli się w działalność na rzecz przyłączenia Górnego Śląska do Polski. Bez nich nie byłoby to możliwe. Postacie kobiet, mężczyzn i dzieci stanowią centralny punkt każdego z rysunków. Na kilku ilustracjach pojawiają się również wizerunki zwierząt i symbole narodowe, umożliwiając realizację elementów podstawy programowej.

Na kolorowankę składa się 14 obrazków, opatrzonych krótkim komentarzem historycznym, objaśniającym przedstawioną scenę. Zestaw ilustracji poprzedzony został stroną wstępu, w którym przedstawiono kontekst historyczny wydarzeń, jakich dotyczy wydawnictwo. Wszystkie teksty mają charakter edukacyjny, a ich formuła dostosowana została do wieku odbiorców. Dzięki tym zabiegom kolorowanka pomaga wzbudzić zainteresowanie historią swojego regionu w najmłodszym pokoleniu Górnoszlązaków, a poza Górnym Śląskiem – opowiedzieć o wieku ciekawostkach historycznych, których nie da się znaleźć w szkolnych podręcznikach.

Każda strona książki posiada perforację dłuższego boku (wzrost grzbietu wydawnictwa), umożliwiającą łatwe wyrwanie kartki z interesującym rysunkiem. Zamianem autorów było ułatwienie nauczycielowi pracy z książką poprzez swobodny, indywidualny wybór kolorowanki dla dziecka. Dzięki temu do pracy dydaktycznej wystarczy kilka egzemplarzy wydawnictwa, którego strony można podzielić na klasy lub grupy uczniów. Krótki komentarz historyczny pod każdym z rysunków umożliwi kolonijacemu zapoznanie się z tematem obrazka. Łatwe rozdzielanie kolorowanek ułatwi również stworzenie wystawy prac dzieci oraz inne formy zabaw o charakterze edukacyjnym z historią regionu w tle. Umożliwia również łatwe, samodzielne wykonywanie kopii (ksery) wybranych ilustracji. **Zachęcamy do przesyłania zdjęć bądź skanów pokolorowanych przez dzieci obrazków na adres mailowy Oddziałowego Biura Edukacji Narodowej IPN w Katowicach w celu publikacji i prezentacji na naszych stronach internetowych.**

Źródło: https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/oben/katowice/materialy-edukacyjne/teki-i-materialy-dydakt/136814_Kolorowanka-edukacyjna-dla-dzieci-Pokoloruj-historie-Gorny-Slask-w-okresie-powst.html [dostęp: 03.08.2021].

Najważniejsze fakty dotyczące genezy, przebiegu i skutków kolejnych powstań oraz plebiscytu przedstawiają cztery infografiki, rozpowszechniane w formie gotowych plakatów i plików do wydruku. Zawierają kalendaria, fotografie, diagramy i mapy ułatwiające zapamiętanie najważniejszych informacji.

Powstania Śląskie. Geneza. Przebieg. Skutki

W styczniu 1918 r. rozpoczęła się w Rybniku kołchozowa podziemna, która miała za cel wywołanie powstania w Górnym Śląsku. W ten sposób powstała powstanie górnicze, które miało za cel wywołanie powstania w Górnym Śląsku. Powstanie to miało na celu wywołanie powstania w Górnym Śląsku. Powstanie to miało na celu wywołanie powstania w Górnym Śląsku.

Infografika I Powstania Śląskie. Geneza. Przebieg. Skutki

Infografika została przygotowana przez zespół edukacyjny Oddziału Narodowej IPN w Katowicach. Można w niej znaleźć podstawowe informacje, pozwalające na przedstawienie wybranych poprzedzających wydarzeń, powstania, skutków tego wydarzenia, przebiegu i konsekwencji wydarzeń z sierpnia 1918 roku. Infografika zawiera 2 mapy, 3 fotografie, 2 diagramy i kalendarium wydarzeń.

Infografika II Powstania Śląskie. Geneza. Przebieg. Skutki

Kontynuacja projektu, w ramach którego ukazują się „Infografiki dotyczące Powstań Śląskich. Materiały edukacyjne powstałe w ramach projektu „Głosy z przeszłości” Oddziału Narodowej IPN w Katowicach. W infografice II Powstania Śląskie. Geneza. Przebieg. Skutki można znaleźć podstawowe informacje pozwalające na przedstawienie wybranych poprzedzających wydarzeń, powstania, skutków tego wydarzenia, przebiegu i konsekwencji.

Infografika Plebiscyt na Górnym Śląsku

Infografika „Plebiscyt na Górnym Śląsku” jest trzecią częścią projektu „Głosy z przeszłości” Oddziału Narodowej IPN w Katowicach. Można w niej znaleźć podstawowe informacje na temat plebiscytu, przebiegu oraz konsekwencji plebiscytu na Górnym Śląsku. Akcja odbyła się 20 marca 1921 r. Jej sprzączył zwycięstwo polskiej i niemieckiej propagandy i polityki – gwałtowne zwycięstwo polskie. Zawiera ponadto mapy, 4 diagramy i kalendarium wydarzeń.

Infografika III Powstania Śląskie. Geneza. Przebieg. Skutki

Infografika „III Powstania Śląskie. Geneza. Przebieg. Skutki” jest ostatnią częścią projektu „Głosy z przeszłości” Oddziału Narodowej IPN w Katowicach. Można w niej znaleźć podstawowe informacje pozwalające na przedstawienie wybranych poprzedzających wydarzeń, powstania, skutków tego wydarzenia, przebiegu i konsekwencji.

Infografika IV Powstania Śląskie. Geneza. Przebieg. Skutki

Infografika „IV Powstania Śląskie. Geneza. Przebieg. Skutki” jest ostatnią częścią projektu „Głosy z przeszłości” Oddziału Narodowej IPN w Katowicach. Można w niej znaleźć podstawowe informacje pozwalające na przedstawienie wybranych poprzedzających wydarzeń, powstania, skutków tego wydarzenia, przebiegu i konsekwencji.

Źródło: https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/materialy-edukacyjne/infografiki-historyczne/93243_Powstania-Slaskie-Geneza-Przebieg-Skutki.html [dostęp: 03.08.2021].

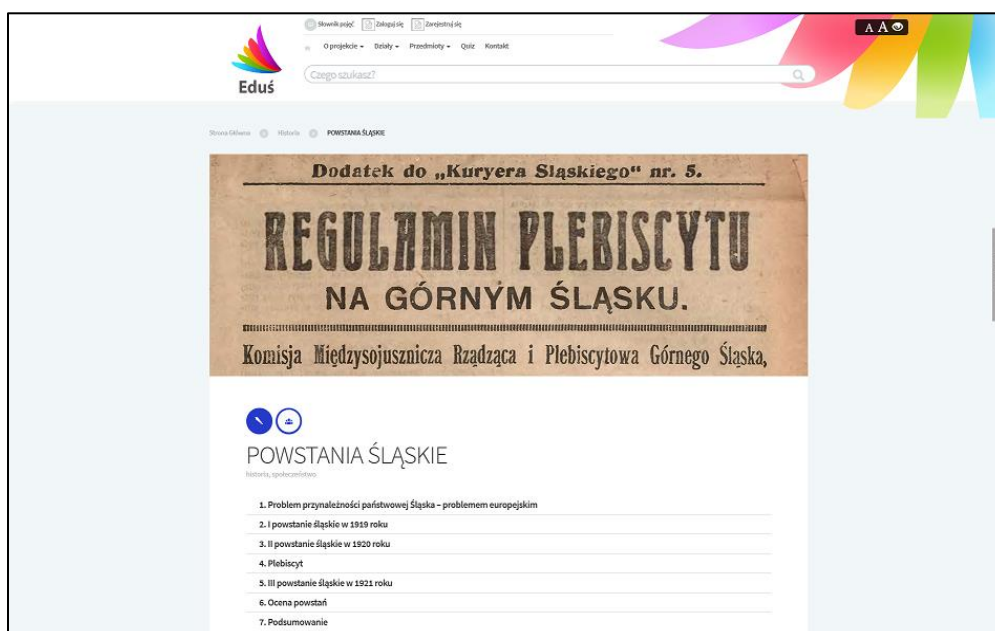
Interesującą inicjatywą, realizowaną przez Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej IPN w Katowicach od 2018 roku, jest *Galeria plakatu powstańczego*. W ramach projektu są opracowywane plakaty prezentujące sylwetki osób, które po I wojnie światowej zaangażowały się w działania powstańcze i plebiscytowe na Górnym Śląsku. Niektóre z nich udostępniono także w wersji cyfrowej.

Źródło: <https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/oben/katowice/materialy-edukacyjne/galeria-plakatow/138610,Galeria-plakatu-powstanczego.html> [dostęp: 03.08.2021].

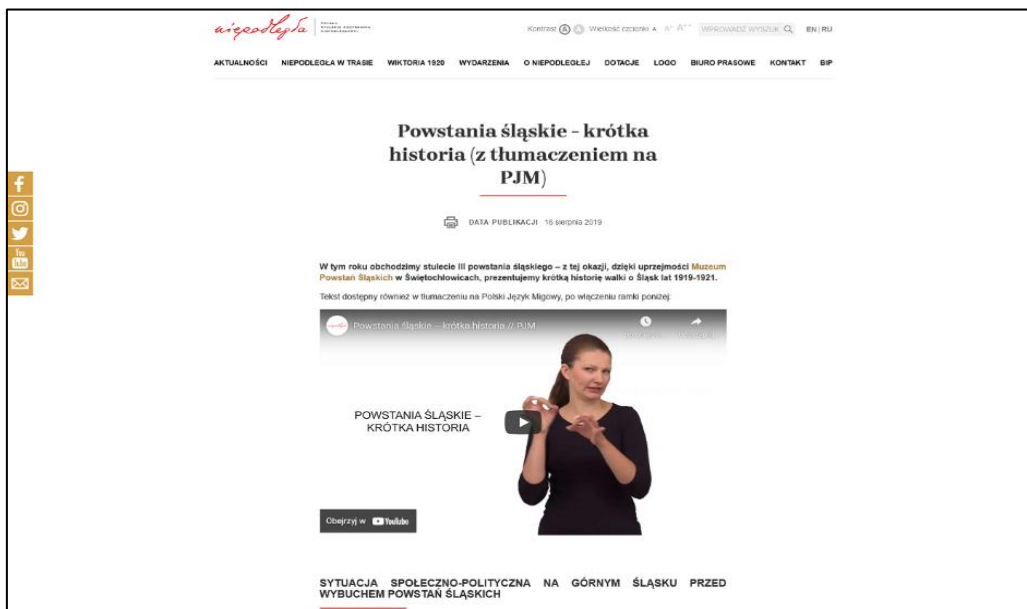
Materiały na platformie EDUŚ

Platforma Edukacji Regionalnej – Województwo Śląskie: Przyroda, Społeczeństwo, Kultura (w skrócie – Eduś) – powstała w ramach działalności statutowej Instytutu Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej w Katowicach. Stanowi rodzaj cyfrowego podręcznika, w którym wykorzystano efekty badań realizowanych przez różne placówki naukowe. Wśród opracowanych zagadnień uwzględniono także *Powstania śląskie*, które zostały przyporządkowane do kategorii historia i społeczeństwo. W opracowaniu, które można wykorzystać w ramach lekcji, znajdują się materiały ilustracyjne pochodzące – między innymi – z zasobów Śląskiej Biblioteki Cyfrowej. Dołączono do niego teksty źródłowe oraz interaktywne testy dla uczniów, dzięki którym mogą sprawdzić poprawność udzielonych odpowiedzi.

Źródło: <http://edus.ibrbs.pl/powstania-slaskie/> [dostęp: 03.08.2021].

Czas powstań i plebiscytu na Górnym Śląsku wpisuje się w problematykę wydarzeń rozgrywających się po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, dlatego też informację na ich temat zamieszczono na stronie *Niepodległa*. Do tekstu, udostępnionego na tej witrynie, dołączono ponad 25-minutowy film w tłumaczeniu na Polski Język Migowy, który mogą wykorzystać nauczyciele pracujący z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Źródło: <https://niepodlegla.gov.pl/aktualnosci/powstania-slaskie-krotka-historia/> [dostęp: 03.08.2021].

Pomysł na lekcję

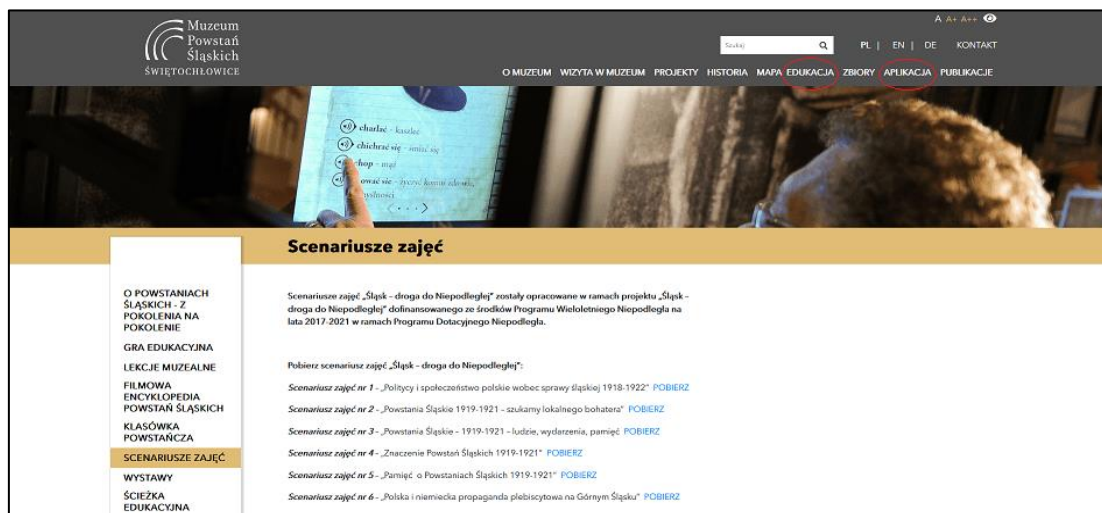
Do trzech razy sztuka? Powstania śląskie 1919–1921 i podział Górnego Śląska – tak zatytułowano lekcję historii dla szkoły ponadpodstawowej, której scenariusz został opublikowany na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej. Zawiera wskazówki dla nauczyciela, materiał edukacyjny wraz z licznymi fotografiami, interaktywną mapę, słowniczek pojęć oraz osiem ćwiczeń dla uczniów wraz z kluczem odpowiedzi.

Źródło: <https://zpe.gov.pl/b/do-trzech-razy-sztuka-powstania-slaskie-1919-1921-i-podzial-gornego-slaska/P8yrQkUlm> [dostęp: 03.08.2021].

Scenariusze

Bezpłatne scenariusze lekcji udostępniono także na witrynie Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach (w dziale *Edukacja*). Jego celem jest upamiętnienie wydarzeń, które rozegrały się na Górnym Śląsku po zakończeniu I wojny światowej. Są to materiały przygotowane podczas projektu *Śląsk – droga do Niepodległej* dofinansowanego ze środków Programu Wieloletniego Niepodległa na lata 2017-2021 w ramach Programu Dotacyjnego Niepodległa.

Źródło: <https://www.muzeumpowstanslaskich.pl/pl/edukacja/scenariusze-zajec> [dostęp: 03.08.2021].

Z inicjatywy Muzeum powstała również aplikacja mobilna *Powstania Śląskie*, którą można pobrać na telefon i wziąć udział w grywalizacji. Jej celem jest zachęcenie graczy do zwiedzenia miejsc związanych ze śląskimi zrywami niepodległościowymi znajdującymi się na terenie województwa śląskiego. Informacje na jej temat udostępniono w dziale *Aplikacja*.

Artykuł

Wszystkim, którzy chcą sobie przypomnieć najważniejsze informacje o powstaniach śląskich i plebiscycie, można polecić artykuł opublikowany na platformie Przystanek Historia. Jest to przedruk tekstu Sebastiana Rosenbauma i Mirosława Węckiego, opublikowanego na łamach „Biuletynu IPN” (2017, nr 11).

Źródło: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/polskie-wojsko/53749,Powstania-Slaskie.html> [dostęp: 03.08.2021].

Okolicznościowa zakładka

Na stronie internetowej Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach przygotowano zakładkę *Rok Powstań Śląskich*. Udostępniono w niej biogramy zapomnianych bohaterów tych wydarzeń, linki do przydatnych materiałów cyfrowych zebrane w aplikacji Wakelet, wykaz *Powstania Śląskie w literaturze pięknej*, zestawienie bibliograficzne oraz materiał filmowy.

Jesteś tutaj: [Strona główna](#) / [Rok 2021](#) / [Rok Powstań Śląskich](#)

Rok Powstań Śląskich

*W domach polskich nikt nie śpi. W wszystkich oknach błyszczą światła. Ciesza; tylko co jakiś czas przeleci auto z świstem i hukiem.
Druga w nocy. Zastukały jakieś kroki. Idą... Trzech na przodzie. To szpica. W pewnym odłaleniu oddział mniejszy. Za nimi maszeruje główna siła. Ubrani po cywilnemu, co kto miał; karabin na ramieniu; są i maszyny.
W świetle bitarni czerwieni się sztandar z orłem białym pośrodku.
To powstańcy. Idą śmiało, lecz cicho, jak duchy. Idą...
Na ostrzach swych bagnatów noszą wolność i przyszłość ludu polskiego na Śląsku.
Idą...*

Powstaniec R. 1, nr 20, s. 4 [dostęp: <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/doccontent?id=43092>]

Przeszukaj witrynę ...
SZUKAJ

CYKL "CZYTANIE NA TRAWIE"

NIE JESTEŚ JESZCZE NASZYM CZYTELNIKIEM?

ZAPISZ SIĘ ONLINE!

WEJŚCIE DO KATALOGU ONLINE

Źródło: <https://pbw.katowice.pl/index.php/rok-2021/rok-powstan-slaskich> [dostęp: 03.08.2021].

ROK POWSTAŃ ŚLĄSKICH

BARBARA MICHAŁEK

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach

POWSTANIA ŚLĄSKIE (1919-1921)

ZESTAWIENIE BIBLIOGRAFICZNE W WYBORZE*

HISTORIA

Książki

1. Anusiewicz Marian, Wrzosek Mieczysław, *Kronika powstań śląskich 1919-1921*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1980.
2. Brożek Krzysztof, *Polska służba medyczna w powstaniach śląskich i plebiscycie. 1918-1922*, Katowice, Opole: "Śląsk", Instytut Śląski, 1973.
3. Dąbrowski Włodzimierz, *Trzecie powstanie śląskie. Rok 1921*, Londyn: Odnowa, 1973.
4. Dobrzycki Wiesław, *Powstania śląskie*, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1971.
5. Dudała Halina, Węcki Mirosław, *Kronika czasu przełomu. Górny Śląsk w latach 1919-1926 na fotografiach Stefana Pierzchalskiego*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu; Katowice: Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, 2019. ISBN 978-83-80-98587-2.
6. Dyba Krystyna, Siwczyk Danuta, *Sfrunął na Śląsk orzeł biały... 80 rocznica Plebiscytu i III Powstania Śląskiego. Materiały pomocnicze dla nauczycieli*, Katowice: Wojewódzki Ośrodek Metodyczny: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka, 2001.
7. Dygacz Adolf (zebrał i oprac.), *Śląskie pieśni powstańcze*, Katowice: Śląsk, 1958.
8. Gliszczyński Jeremi, Szewczyk Wilhelm (oprac.), *Powstania śląskie 1919, 1920, 1921*, Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej, 1971.
9. Goniewicz Aleksandra, *Powstania śląskie 1919, 1920, 1921. Przewodnik po miejscowościach*, Katowice: Centrum Dziedzictwa Kulturowego Górnego Śląska, 2001. ISBN 83-85871-23-3.
10. Hajduk Ryszard, *Góra Św. Anny*, Warszawa: Nasza Księgarnia, 1983. ISBN 83-10-08016-6, ISBN 83-10-08049-2.
11. Hawranek Franciszek (i inni), *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole: Instytut Śląski, 1982.
12. Jędruszczak Tadeusz, *Powstania śląskie*, wyd. 2 popr. i uzupełn., Katowice: Śląsk, 1966.
13. Kapała Zbigniew, Przewłocki Jan (red.), *Zanim wybuchło III powstanie śląskie. Materiały z sesji naukowych zorganizowanych w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu w dniach 9 czerwca 1989 i 20 czerwca 1990 r. w 70. rocznicę I i II powstania śląskiego. Praca zbiorowa*, Bytom: Muzeum Górnośląskie, 1991.
14. *Księga poległych w powstaniach śląskich 1919-1920-1921*, Katowice: Muzeum Śląskie, 2005. ISBN 83-87455-54-7.
15. Kwiatek Aleksander, *Spór o kierunek działań narodowych na Górnym Śląsku. 1918-1921*, Opole: Instytut Śląski, 1991.

* Opracowane na podstawie zbiorów Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach.

16. Lewek Michał, *Górnośląski plebiscyt z roku 1921 oraz udział w nim duchowieństwa katolickiego*, Chorzów: Wydawnictwo Głosu Śląsko-Dąbrowskiego, 1991.
17. Lipońska-Sajdak Jadwiga, *Generał Henri Le Rond. W 75 rocznicę III Powstania Śląskiego*, Katowice: Muzeum Historii Katowic, 1996. ISBN 83-902355-4-4.
18. Lubosz Bolesław (wybór), *Insurgenci. Opowiadania o powstaniach śląskich*, Katowice: Śląsk, 1980.
19. Ludyga-Laskowski Jan, *Zarys historii trzech powstań śląskich 1919, 1920, 1921*, Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973.
20. Musioł Józef, *Ludzie tej ziemi*, [wyd. 2 popr. i uzup.], Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1980. ISBN 83-11-06511-X.
21. Musioł Józef, *Sądy polowe w III powstaniu śląskim*, Katowice: Śląsk, 1978.
22. Musioł Józef, *Temida w III powstaniu śląskim*, wyd. 2 uzup., Katowice: Muzeum Śląskie, 2001. ISBN 83-87455-81-4.
23. Pachoński Jan, *Kraków wobec powstań śląskich i plebiscytu*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981. ISBN 83-01-03482-3.
24. Pachoński Jan, *Pomoc Krakowa dla Górnego Śląska w okresie powstań (1919-1921)*, Wrocław, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1981. ISBN 83-04-00947-1.
25. Pawłowski Ignacy (red.), *Z walk o polskość Śląska 1919-1921. Praca zbiorowa*, Opole: Opolskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe, 1974.
26. Popiołek Kazimierz, *Trzecie Powstanie Śląskie*, Katowice: Śląsk, 1971.
27. Popiołek Kazimierz (red.), *Źródła do dziejów powstań śląskich*, t. 1-3, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1963-1974.
28. *Powstańcy śląscy, żołnierze wielkiej sprawy. Przywódcy narodu o powstaniach śląskich*, Opole: Instytut Śląski, 1976.
29. Przewłocki Jan, *Insurgenci i politycy*, Katowice: Śląsk, 1982. ISBN 83-216-0273-8.
30. Przewłocki Jan, *Plebiscyt i powstania śląskie*, Katowice: Muzeum Śląskie, 1986.
31. Racki Henryk, *Orły na hałdach. Z dziejów walk o polski Śląsk*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1981. ISBN 83-11-06573-X.
32. Rechowicz Henryk, *Powstańcy śląscy w Polsce Ludowej 1945-1949*, Katowice: Śląski Instytut Naukowy, 1970.
33. Reizes-Dzieduszycki Jerzy, *Instytucje życia literackiego Warszawy wobec powstań i plebiscytu na Górnym Śląsku w latach 1919-1921*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1994. ISBN 83-226-0572-2.
34. Ryzewski Wacław, *Trzecie powstanie śląskie 1921. Geneza i przebieg działań bojowych*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1977.
35. Szefer Andrzej, *Losy powstańców śląskich w latach okupacji hitlerowskiej*, Katowice: Śląski Instytut Naukowy, 1970.
36. Szewczyk Wilhelm, *Powstańczy apel*, Katowice: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1981.
37. Wrzosek Mieczysław, *Powstańcze działania zbrojne w 1921 r. w opolskiej części Górnego Śląska*, Opole: Instytut Śląski, 1981.
38. Wyglenda Jan, *Plebiscyt i powstania śląskie*, wyd. 2 popr. i uzup., Opole: Instytut Śląski, 1966.
39. Zarzycka Zyta, *Polskie działania specjalne na Górnym Śląsku 1919-1921*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1989. ISBN 83-11-07583-2.

Artykuły z czasopism

1. Badura Anna, *Nie tylko „Spomnienia organizacyjne i walk Kompanii Załęskiej”*. Dokumenty powstańcze w zbiorach katowickiego IPN, „CzasyPismo” 2018, nr 1, s. 153-159.
2. Brożek Krzysztof, *Lekarki batalionowe w trzecim powstaniu śląskim w 1921 roku*, „Śląsk” 2012, nr 11, s. 14-17.
3. Cofała Jan, *Stolica a powstania śląskie*, „Śląsk” 2008, nr 6, s. 16-19.
4. Dessberg Frédéric, *Francusko-brytyjska rywalizacja: plebiscyt na Górnym Śląsku*, przeł. Aleksandra Drzymała, „Mówią Wieki” 2019, nr 10, s. 8-13.
5. Długajczyk Edward, *Odsunięta pamięć. O należne miejsce powstań śląskich i plebiscytu w dziedzictwie historycznym regionu*, „Śląsk” 2009, nr 2, s. 58-59.

6. Fic Maciej, *O powstaniach śląskich z Zagłębiem Dąbrowskim w tle*, „Śląsk” 2016, nr 5, s. 5-11.
7. Fic Maciej, *Odłożona niepodległość*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2018, nr 5, s. 32-35.
8. Gołasz Zbigniew, *Kapitan Maksymilian Żyła. Zapomniany dowódca Żandarmerii Górnego Śląska i Grupy „Środek” w III powstaniu śląskim*, „CzasyPismo” 2018, nr 2, s. 72-77.
9. Gołasz Zbigniew, *„Szpital jest do dyspozycji władz powstańczych”. Służby sanitarno-medyczne na terenach opanowanych przez wojska powstańcze w 1921 roku*, „CzasyPismo” 2017, nr 1, s. 14-23.
10. Gołasz Zbigniew, *Żandarmeria wojsk powstańczych w okresie III powstania śląskiego*, „CzasyPismo” 2015, nr 2, s. 132-138.
11. Grześkowiak Grzegorz, *Obrona południowej rubieży w styczniu 1919 roku*, „Śląsk” 2019, nr 11, s. 26-28.
12. Grześkowiak Grzegorz, *Pierwsze powstańcze boje. Godów, 20 sierpnia 1919 roku*, „Śląsk” 2019, nr 10, s. 29-31.
13. Gwóźdź Krzysztof, *Narastanie konfliktu. Powiat tarnogórski w pierwszej połowie 1919 r.*, „CzasyPismo” 2019, nr 1/2, s. 133-138.
14. Heska-Kwaśniewicz Krystyna, *„Pieroński farosz”! Ks. Karol Woźniak – kapelan powstańczy*, „Śląsk” 2021, nr 5, s. 8-9.
15. Hubacz Łukasz Józef, *Nieznane kulisy śląskiej insurekcji. Powstańcze manierki (cz. 1)*, „Śląsk” 2019, nr 8, s. 48-52.
16. Hubacz Łukasz Józef, *Nieznane kulisy śląskiej insurekcji. Powstańcze manierki (cz. 2)*, „Śląsk” 2019, nr 10, s. 56-57.
17. Iwaszkiewicz Witold, *Trzecie powstanie śląskie – zwycięski remis*, „Mówią Wieki” 2018, nr 11, s. 20-23.
18. Janeczek Zdzisław, *Alfons Zgrzebniok (1891-1937)*, „Śląsk” 2007, nr 11, s. 63.
19. Janeczek Zdzisław, *Augustyn Bańczyk (1888-1944)*, „Śląsk” 2006, nr 2, s. 48.
20. Janeczek Zdzisław, *Jan Brandys (1886-1970)*, „Śląsk” 2006, nr 5, s. 63.
21. Janeczek Zdzisław, *Jan Faska (1893-1953)*, „Śląsk” 2006, nr 7, s. 61.
22. Janeczek Zdzisław, *Jan Keller (1896-1960)*, „Śląsk” 2007, nr 1, s. 63.
23. Janeczek Zdzisław, *Jan Ludyga-Laskowski (1894-1956)*, „Śląsk” 2007, nr 5, s. 63.
24. Janeczek Zdzisław, *Jan Wyglenda (1894-1973)*, „Śląsk” 2008, nr 1, s. 63.
25. Janeczek Zdzisław, *Józef Grzegorzek (1885-1961)*, „Śląsk” 2006, nr 10, s. 63.
26. Janeczek Zdzisław, *Józef Jędrośka (1888-1928)*, „Śląsk” 2006, nr 12, s. 62.
27. Janeczek Zdzisław, *Józef Michalski (1889-1947)*, „Śląsk” 2007, nr 7, s. 63.
28. Janeczek Zdzisław, *Kadra dowódcza powstań śląskich*, „Śląsk” 2005, nr 11, s. 65-71.
29. Janeczek Zdzisław, *Karol Gajdzik (1883-1955)*, „Śląsk” 2006, nr 1, s. 53.
30. Janeczek Zdzisław, *Karol Grzesik (1890-1939)*, „Śląsk” 2006, nr 11, s. 63.
31. Janeczek Zdzisław, *Nikodem Sobik (1894-1940)*, „Śląsk” 2007, nr 9, s. 63.
32. Janeczek Zdzisław, *Paweł Brandys (1869-1950)*, „Śląsk” 2006, nr 4, s. 63.
33. Janeczek Zdzisław, *Paweł Golaś (1885-1940)*, „Śląsk” 2006, nr 9, s. 63.
34. Janeczek Zdzisław, *Paweł Wincenty Chrobok (1873-1957)*, „Śląsk” 2006, nr 6, s. 62.
35. Janeczek Zdzisław, *Pułkownik Jan Emil Stanek (1895-1961)*, „Śląsk” 2007, nr 10, s. 63.
36. Janeczek Zdzisław, *Robert Oszek (1895-1938)*, „Śląsk” 2007, nr 8, s. 63.
37. Janeczek Zdzisław, *Rudolf Niemczyk (1894-1964)*, „Śląsk” 2008, nr 2, s. 63.
38. Janeczek Zdzisław, *Seweryn Jędrysik (1893-1942)*, „Śląsk” 2007, nr 12, s. 62-63.
39. Janeczek Zdzisław, *Stanisław Mastalerz (1895-1959)*, „Śląsk” 2007, nr 6, s. 63.
40. Janeczek Zdzisław, *Szymon Biątecki (1893-1948)*, „Śląsk” 2006, nr 3, s. 23.
41. Janeczek Zdzisław, *Śląska elita niepodległościowa*, „Śląsk” 2011, nr 5, s. 54-58.
42. Janeczek Zdzisław, *Walenty Fojkis (1895-1950)*, „Śląsk” 2006, nr 8, s. 55.
43. Janeczek Zdzisław, *Walter Larysz (1898-1921)*, „Śląsk” 2007, nr 4, s. 63.
44. Januszewska-Jurkiewicz Joanna, *Wrogość czy pozorna neutralność. Czesi i politycy czescy wobec Górnego Śląska w dobie powstań*, „Śląsk” 2012, nr 5, s. 46-47.
45. Kapata Zbigniew, *Powstańcy śląscy w Powstaniu Warszawskim*, „Śląsk” 2019, nr 8, s. 8-10.
46. Keller Dawid, *Polskie pociągi pancerne podczas III powstania śląskiego*, „CzasyPismo” 2018, nr 1, s. 54-62.
47. Kijonka Tadeusz, *Pokolenie wiecznej warty*, „Śląsk” 1996, nr 5, s. 13-17.

48. Knaś Anna, *95 rocznica III powstania śląskiego. Jak Górny Śląsk walczył o powrót do Polski*, „Dialogi Biblioteczne” 2016, nr 1, s. 25-26.
49. Kosmala Agnieszka, Wieczorek Monika, *Międzynarodowa konferencja poświęcona aspektom historycznym powstań śląskich i plebiscytu na Górnym Śląsku*, „Mówią Wieki” 2020, nr 1, s. 72-75.
50. Lewandowski Jan F., *Dyktator Korfanty*, „Śląsk” 2011, nr 5, s. 44-47.
51. Lis Michał, *Powstania śląskie w obchodach jubileuszu 90-lecia*, „Śląsk” 2012, nr 5, s. 20-24.
52. Ludwikowski Rafał, *I powstanie śląskie w powiecie tarnogórskim*, „CzasyPismo” 2019, nr 1/2, s. 139-143.
53. Łączewski Jan, *Powstaniec i menedżer*, „Śląsk” 2004, nr 3, s. 52-54.
54. Mackiewicz Michał, *Powstańcze pamiątki*, „Mówią Wieki” 2011, nr 8, s. 42-46.
55. Mozgól Ryszard, *Gorący górnośląski maj 1919 r.*, „CzasyPismo” 2019, nr 1/2, s. 128-132.
56. Musioł Józef, *Temida w III powstaniu śląskim*, „Śląsk” 2011, nr 7, s. 22-25.
57. Myszor Jerzy, *Duchowieństwo katolickie wobec powstań i plebiscytu*, „CzasyPismo” 2018, nr 1, s. 41-44.
58. Niemczuk Janusz, *Pociąg pancerny "Kabciz" i jego dowódca*, „Śląsk” 2013, nr 5, s. 14-15.
59. Parys Paweł, *Dni walki i rozstrzygnięć. Wybuch i przebieg III powstania śląskiego (3 maja – 5 lipca 1921 roku)*, „Śląsk” 2011, nr 5, s. 34-39.
60. Parys Paweł, *Kobiety w powstaniach śląskich i działaniach plebiscytowych na Górnym Śląsku*, „CzasyPismo” 2019, nr 1/2, s. 144-149.
61. Parys Paweł, *Nie tylko Henri Pautex. Francuzi i Belgowie w szeregach III powstania śląskiego*, „Śląsk” 2021, nr 7, s. 10-11.
62. Parys Paweł, *Rozbark podczas III powstania*, „Śląsk” 2021, nr 4, s. 15-17.
63. Polak-Springer Peter, *W obronie granic i symboli. Weterani powstań śląskich a polityka polonizacyjna na Górnym Śląsku w latach 1926-1950*, „CzasyPismo” 2017, nr 2, s. 137-141.
64. Rosenbaum Sebastian, Węcki Mirosław, *Powstania Śląskie*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2017, nr 11, s. 96-105.
65. Sętowski Juliusz, *Częstochowa wobec zrywów powstańczych na Górnym Śląsku 1919-1921. Miejsca pamięci na terenie miasta związane z powstaniami śląskimi*, „Częstochowski Biuletyn Oświatowy” 2011, nr 4, s. 15-17.
66. Spurgiasz Michał, *Wojciech Korfanty a sytuacja ekonomiczna na Górnym Śląsku w trakcie III powstania śląskiego*, „Śląsk” 2021, nr 3, s. 40-41.
67. Szczepański Henryk, *Jak śląski Dawid pokonał niemieckiego Goliata*, „Śląsk” 2011, nr 5, s. 4-5.
68. Szczepański Henryk, *Stulecie śląskiej insurekcji. Cz. 1. Zanim wybuchło pierwsze powstanie*, „Śląsk” 2019, nr 7, s. 24-28.
69. Szczepański Henryk, *Stulecie śląskiej insurekcji. Cz. 2. Ludzie i wydarzenia. Ślązaków powstanie pierwsze. 17 – 24 sierpnia 1919*, „Śląsk” 2019, nr 8, s. 22-25.
70. Szczepański Henryk, *Stulecie śląskiej insurekcji. Cz. 3. Heroizm i szaleństwo*, „Śląsk” 2019, nr 9, s. 19.
71. Szmatloch Barbara (oprac.), *Kalendarium powstań śląskich i działań niepodległościowych*, „Śląsk” 2011, nr 5, s. 6-8.
72. Śnioszek Magdalena, *"Śląsk zawsze chciał być polski". Wspomnienie o Henryku Wiośnie*, „Śląsk” 2019, nr 9, s. 12-13.
73. Węcki Mirosław, *I i II Powstanie Śląskie. Przyczyny wybuchu, plany działań i skutki*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2019, nr 5, s. 16-27.
74. Węcki Mirosław, *Plebiscyt i III Powstanie Śląskie 1921 roku*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2021, nr 5, s. 99-111.
75. Wilczek Natalia, *Między polityką a ideologią. "Powstaniec Śląski" (1927-1936)*, „Śląsk” 2021, nr 5, s. 10-11.
76. Wilgusiewicz Antoni, *Spółczesność Lwowa wobec powstań i plebiscytu na Górnym Śląsku*, „Śląsk” 2021, nr 2, s. 28-29.
77. Woźniczka Zygmunt, *Cud nad Odrą – czyli ewenement powstań śląskich (1919-1921)*, „Śląsk” 2019, nr 8, s. 4-7.
78. Woźniczka Zygmunt, *Powstania Śląskie 1919-1921*, „Śląsk” 2020, nr 12, s. 21-22.
79. Woźniczka Zygmunt, *Wybuch III powstania śląskiego 2/3 maja 1921*, „Śląsk” 2021, nr 4, s. 9.
80. Woźniczka Zygmunt, *Znaczenie II Powstania Śląskiego*, „Śląsk” 2020, nr 8, s. 24-25.

LITERATURA PIĘKNA I PAMIĘTNIKI. SZTUKA

Książki

1. Hajduk-Nijakowska Janina, Smolińska Teresa (oprac.), *Jak starcka swego Zeflika na powstanie wysłała. Ludowe opowieści powstańcze*, Katowice: Śląski Instytut Naukowy, 1989. ISBN 83-7008-092-8.
2. Heska-Kwaśniewicz Krystyna, *Wyznanie narodowe Śląska. Teksty literackie i paraliterackie w drukach okresu powstań i plebiscytu na Górnym Śląsku*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1999. ISBN 83-226-0932-9.
3. Jasiński Zenon, *Śląski kogel-mogel*, Opole: Instytut Śląski, 1981.
4. Jesionowski Alfred, *Plebiscyt i powstania śląskie w polskiej literaturze pięknej*, [b. m: b. w., ok. 2011].
5. Lubosz Bolesław (wybór i oprac.), *Ponad milczeniem i walką. Antologia poezji i satyry powstań śląskich*, Katowice: Śląsk, 1970.
6. *Michała Grażyńskiego "Walka o Śląsk"*, przygot. do druku i wstępem opatrzył Władysław Zieliński, Katowice: Śląski Instytut Naukowy, 1989. ISBN 83-7008-107-X.
7. *Pamiętniki powstańców śląskich*, przedmowa Wilhelm Szewczyk, t. 1-2, Katowice: „Śląsk”, 1957-1961.
8. Roczmierowski Antoni (oprac.), *Krzyżackie widmo. Wspomnienia z lat 1910-1945*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1974.
9. Simonides Dorota, *Powstania śląskie we współczesnych opowiadaniach ludowych*, Opole: Instytut Śląski, 1972.
10. Wilczek Stanisław (wybór i oprac.), *Śląsk w walce. Antologia piśmiennictwa poświęconego walce ludu śląskiego w latach 1918-1945*, Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej, 1975.
11. Wrzosek Mieczysław, *Wojny o granice Polski Odrodzonej. 1918-1921*, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1992. ISBN 83-214-0752-8.
12. *Wszechnica Górnośląska*, [t.] 14, *Obraz powstań śląskich w sztuce*, Katowice: Związek Górnośląski, 1996. ISBN 83-901368-5-6.

Artykuły z czasopism

1. Długajczyk Edward, *Dowódcy powstań śląskich o powstaniach*, „Śląsk” 2006, nr 5, s. 38-41.
2. [Kijonka Tadeusz], *Na powstańczą nutę*, teksty z "Pozłacanego warkocza" Katarzyny Gaertner, „Śląsk” 2011, nr 6, s. 36-37.
3. Górdziałek Józef, *Powstania śląskie w literaturze*, „Śląsk” 2006, nr 5, s. 32-35.
4. Heska-Kwaśniewicz Krystyna, *Poezja powstań śląskich*, „Śląsk” 2020, nr 8, s. 5-7.
5. Jaroń Jan Nikodem, *Rota Górnośląska* [tekst], „Śląsk” 2020, nr 8, s. 3.
6. Kijonka Tadeusz, *Skrzydła i pamięć*, „Śląsk” 2012, nr 6, s. 6-7.
7. Kozina Irma, *Pomniki Powstań Śląskich*, „Śląsk” 2011, nr 6, s. 63-64.
8. Lewandowski Jan F., *Powstania na taśmie filmowej*, „Śląsk” 2011, nr 8, s. 48-51.
9. Malicki Jan, *Ktokolwiek zna, ktokolwiek czytał. Powstańcze archiwalia*, „Śląsk” 2021, nr 5, s. 66-67.
10. Relidzyński Józef, *Rota Górnoślązaków* [tekst], „Śląsk” 2020, nr 8, s. 4.
11. Szewczyk Grażyna Barbara, *Niemcy czy Polska? Obraz powstań śląskich w piśmiennictwie niemieckim*, „Śląsk” 2011, nr 6, s. 38-41.
12. Tałuc Katarzyna, *Do Ciebie, Polsko, wracamy. Obraz powstań śląskich w literaturze polskiej*, „Śląsk” 2011, nr 6, s. 30-35.

ROK POWSTAŃ ŚLĄSKICH

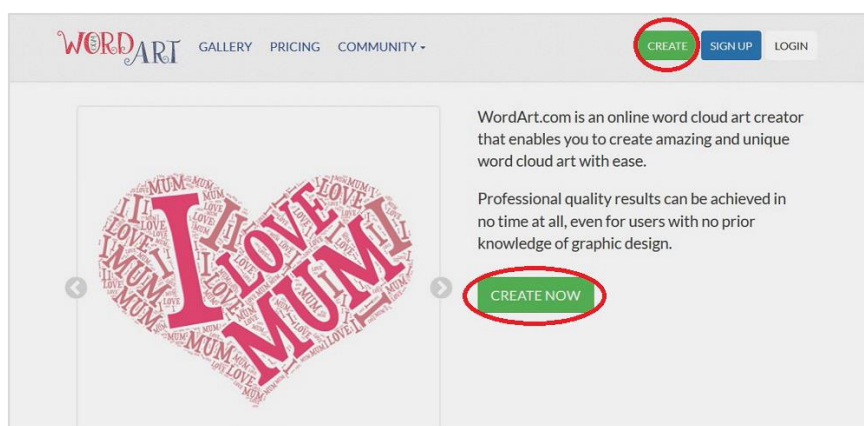
ANNA MARCOL

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach

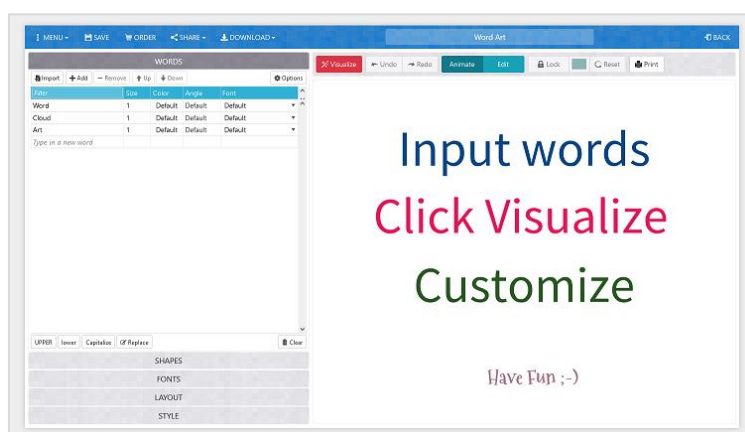
POPULARYZUJEMY HISTORIĘ REGIONU Z APLIKACJĄ WORD ART

Jak przygotować prostą grafikę popularyzującą powstania śląskie? W tym celu można skorzystać z bezpłatnej usługi webowej Word Art, która nie wymaga rejestracji. Jest prostym w obsłudze generatorem chmur tagów przybierających różne kształty i kolory.

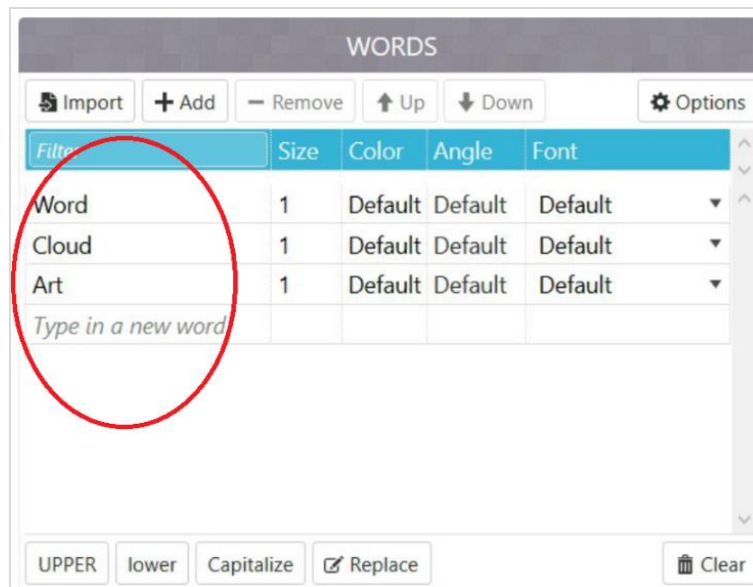
Aby rozpocząć korzystanie z generatora otwieramy stronę <https://wordart.com/>. Zobaczymy na niej dwa zielone przyciski – **CREATE** oraz **CREATE NOW**.

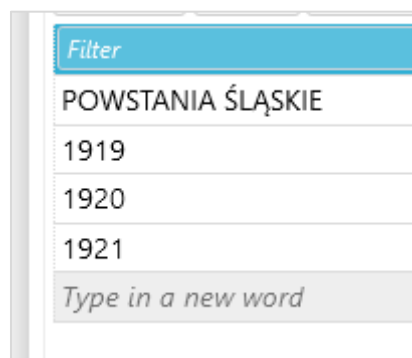
Kliknięcie w jeden z nich spowoduje otwarcie szablonu umożliwiającego opracowanie własnej kompozycji wyrazowej.

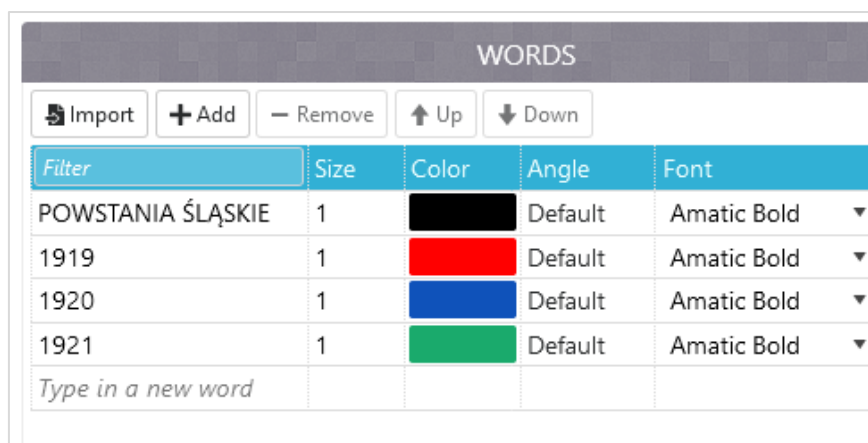
Po lewej stronie kreatora znajdziemy okno **WORDS**, do którego wpisujemy słowa, z których chcemy zbudować projekt. Znajdziemy w nim trzy przykładowe wyrazy (Word, Cloud, Art). Zamieniamy je na własne. Kolejne wpisujemy za pomocą opcji **Type in a new word**.

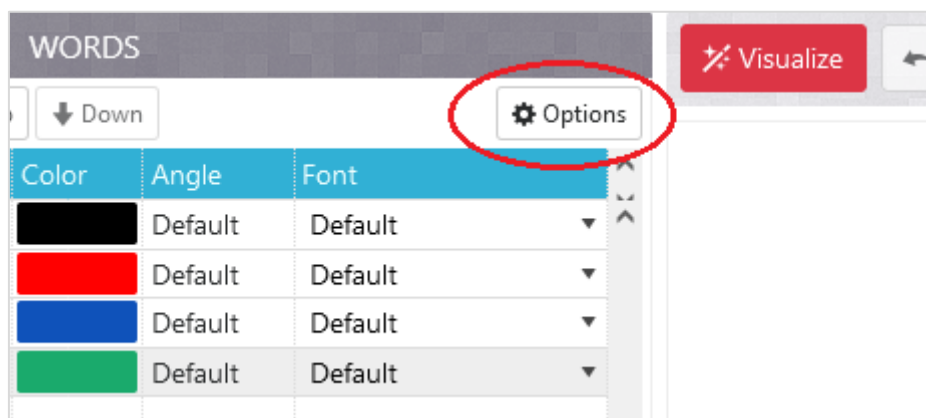
W tym przypadku do pierwszego pola wpisano POWSTANIA ŚLĄSKIE, a następne uzupełniono datami.

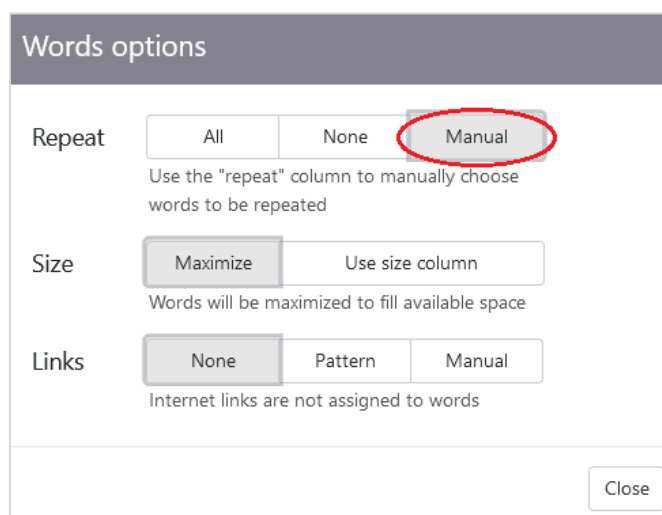
Klikając w napisy **Default** w kolumnach **Color** i **Font** wybrano kolory poszczególnych słów oraz czcionkę, która uwzględnia polskie znaki (w razie potrzeby dla każdego słowa można wybrać inną). Rozmiar (**Size**) i kąt nachylenia (**Angle**) pozostawiono bez zmian.

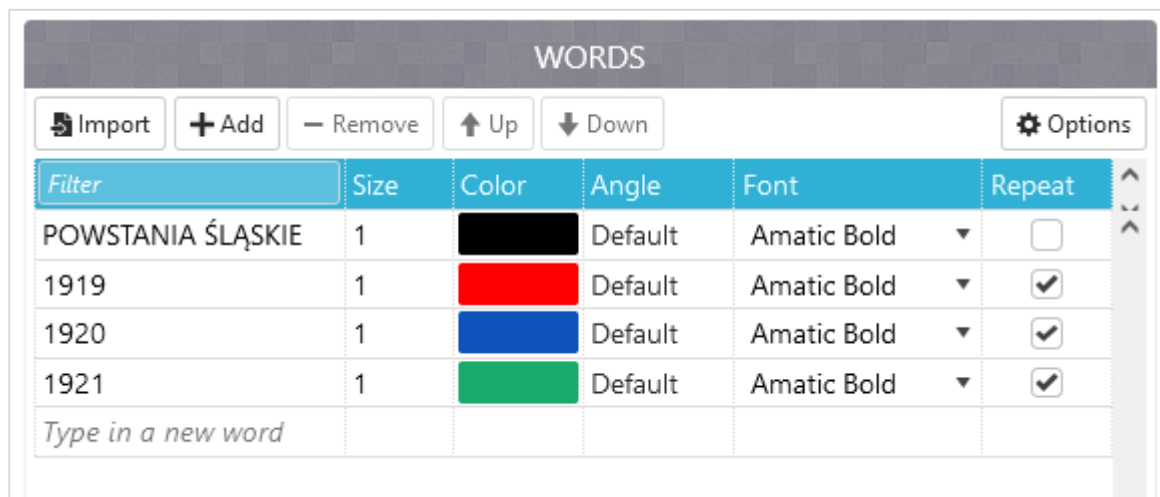
Zgodnie z ustawieniami domyślnymi, wszystkie słowa w grafice będą powtarzane. Aby to zmienić, należy otworzyć opcje (**Options**).

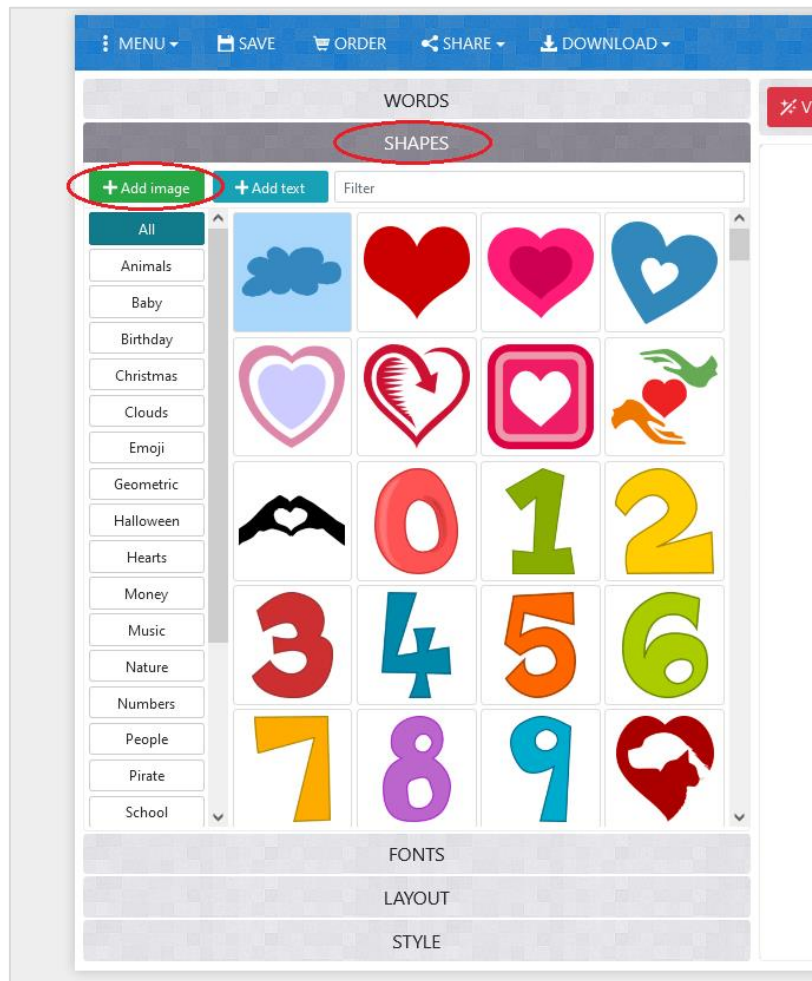
Zaznaczamy w nich wariant **Manual**, a następnie zamykamy okno (**Close**).

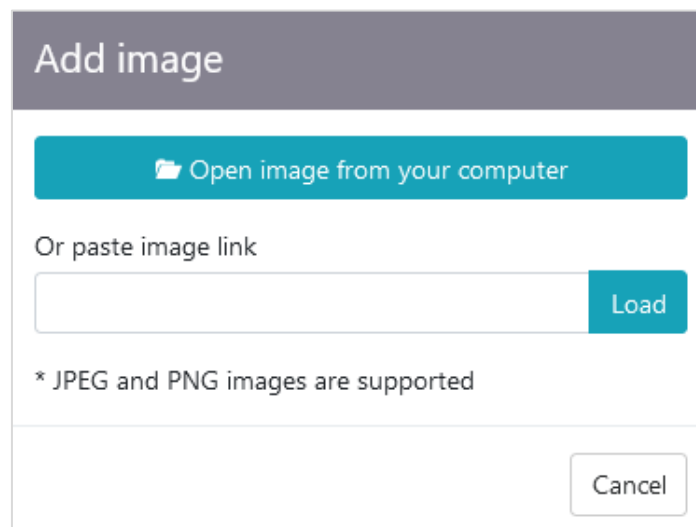
Przy wprowadzonych słowach zobaczymy dodatkową kolumnę – **Repeat**. Będzie w niej można usunąć zaznaczenie przy tych słowach, które mają się nie powtarzać. W tym projekcie zostało usunięte przy POWSTANIACH ŚLĄSKICH, aby w grafice pojawiły się tylko raz.

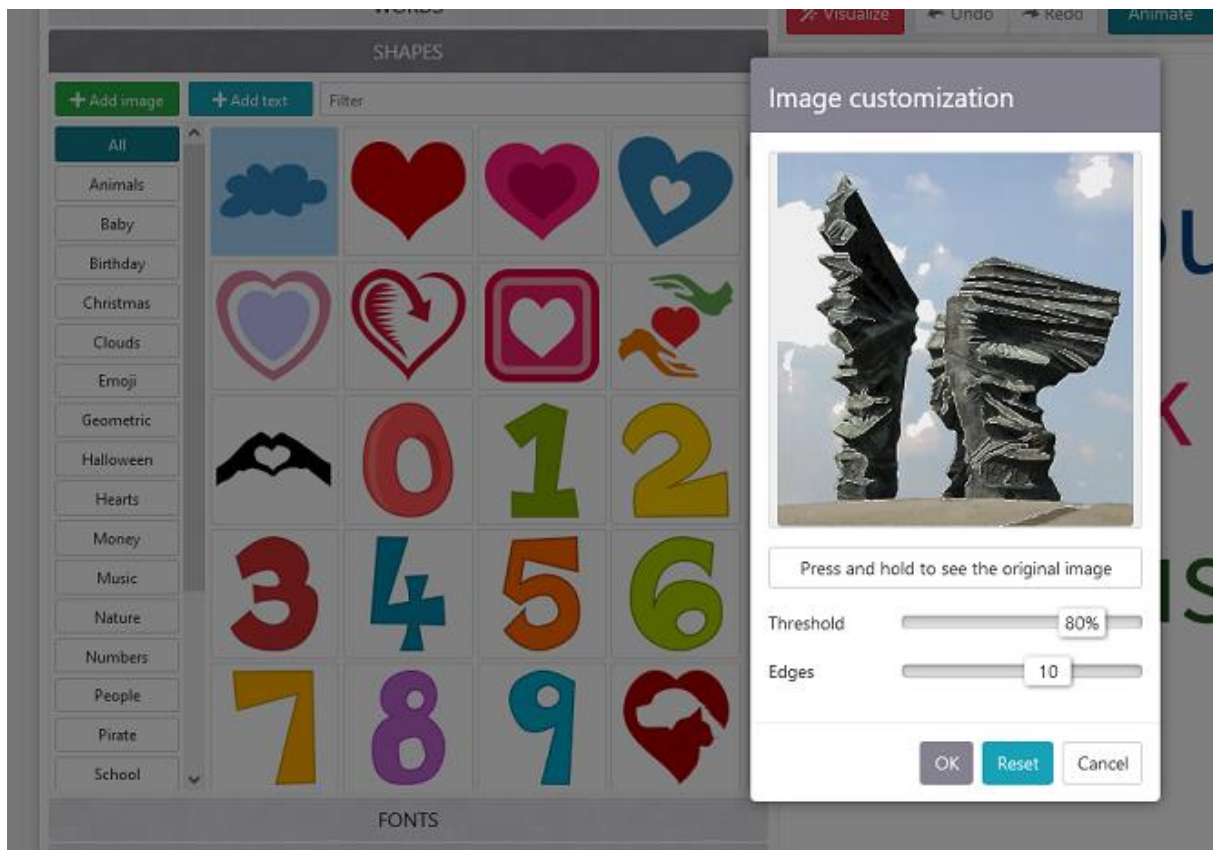
Tworzona kompozycja może przybrać wiele kształtów, które przejrzymy w dziale **SHAPES**. W tym przypadku zostanie wykorzystana opcja **+Add image**.

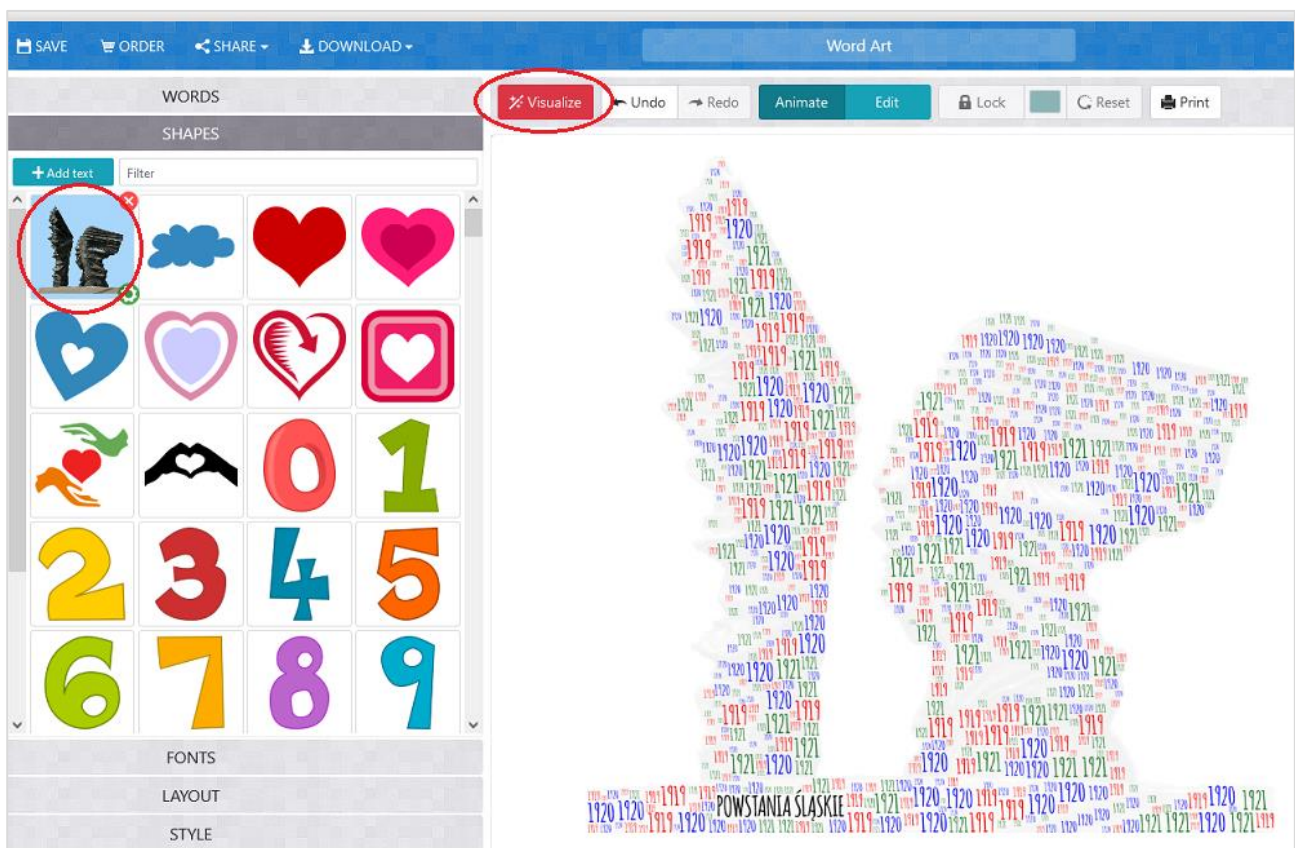
Po jej wybraniu na platformę wgramy własną fotografię (w formacie JPG lub PNG), np. taką, którą mamy zapisaną na pulpicie swojego komputera. Możemy także podać link do zdjęcia dostępnego w Internecie.

Gdy pojawi się na ekranie, można je poddać obróbce za pomocą dostępnych przycisków.

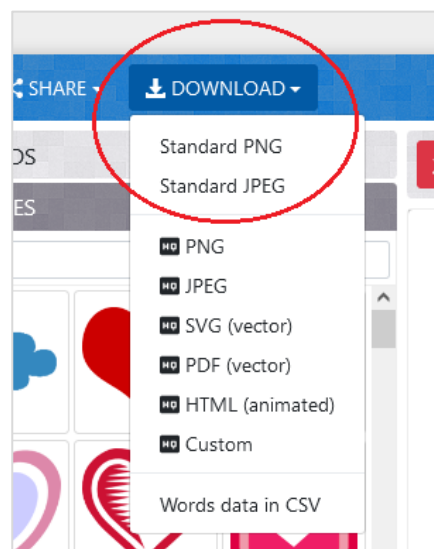

Po zaakceptowaniu, zostanie dodane do innych kształtów. Wówczas należy w nie kliknąć, a następnie wybrać opcję **Visualize**. Wybranie tej funkcji spowoduje, że grafika pojawi się na podglądzie.

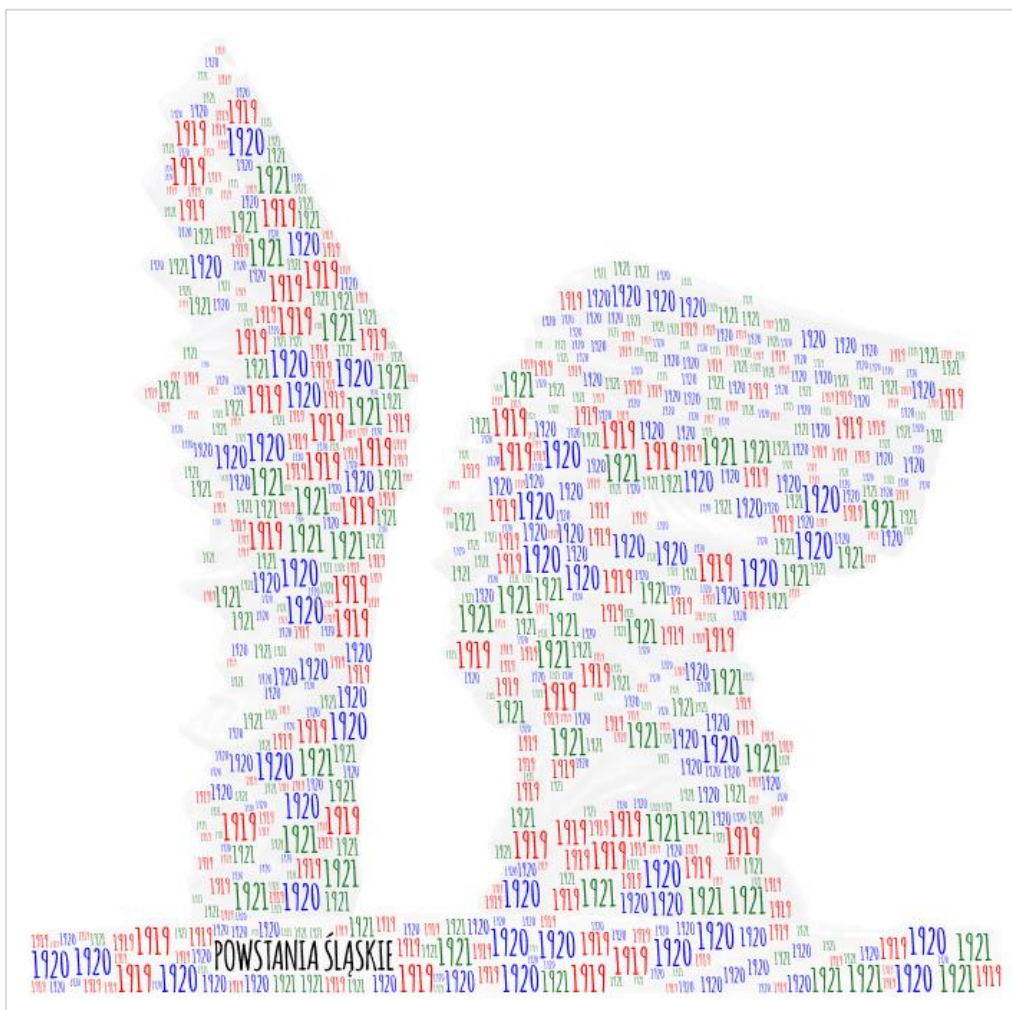

Można ją poddać dalszej obróbce, korzystając z przycisków dostępnych w dziale **FRONTS** (czcionki), **LAYOUT** (rozmieszczenie słów i ich liczba) oraz **STYLE** (kolorystyka grafiki, poprawa wyrazistość słów i kształtu, dodawanie kolorowego lub przezroczystego tła, określanie tempa animacji – w przypadku zapisywania pracy w wersji interaktywnej)*.

Aby zapisać grafikę w formie obrazka (bez rejestracji w usłudze), klikamy w klawisz **DOWNLOAD** i pobieramy ją w formacie **Standard PNG** lub **Standard JPEG**, które są darmowe.

Tak będzie wyglądała gotowa praca.

* Osoby zainteresowane szczegółową obsługą aplikacji zachęcamy do udziału w bezpłatnym kursie e-learningowym *Word Art – edukacyjne grafiki*, który jest dostępny na platformie edukacyjnej Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach (<https://moodle.pbw.katowice.pl/>).

ROK GÓRALI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

ANNA KRZEMPEK, ANNA MARCOL

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach

GÓRALE WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

ADNOTOWANY WYBÓR PUBLIKACJI

Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą nr VI/26/2/2020 z dnia 14 grudnia 2020 roku ogłosił rok 2021 Rokiem Górali w Województwie Śląskim. Z tej okazji prezentujemy wybrane książki i artykuły związane z tym zagadnieniem, które są dostępne w naszych zbiorach.

KSIAŻKI

Malicki Longin, *Zarys kultury materialnej górali śląskich; Materiały do kultury społecznej górali śląskich*, Katowice: Muzeum Śląskie, 2004.

Publikacja przygotowana z okazji obchodzonego w 2004 roku podwójnego jubileuszu Muzeum Śląskiego – „osiemdziesięciolecia zaczątków placówki i dwudziestolecia restytucji”. Stanowi przedruk dwóch prac Longina Malickiego, które przygotował w latach 30. XX wieku jako pracownik tej jednostki. Oparł je na nowoczesnym wówczas i rzetelnym warsztacie metodologicznym oraz badaniach terenowych. Autorka wprowadzenia – Maria Lipok-Bierwiaczonek, która dołączyła do nich współczesny komentarz zauważa, że przedruk utrwała [...] *zachowania i umiejętności dziś należące do odległej przeszłości, po których często już nie pozostał nawet ślad w pamięci najstarszych mieszkańców górskich wiosek.*

Pierwsza część książki zawiera pracę *Zarys kultury materialnej górali śląskich*, która została wydana w 1936 roku w formie publikacji książkowej. Uwzględniono w niej dwa rozdziały. Pierwszy – *Obszar etnograficzny* – opisuje wsie góralskie leżące po polskiej stronie granicy (Brenna, Istebna, Jaworzynka, Koniaków i Wisła), charakteryzuje klimat tych terenów, osadnictwo, stosunki antropologiczne oraz gwarę. Rozdział drugi – *Kultura materialna* – składa się z 21 podrozdziałów: *Środki utrzymania, Zbieractwo, łowiectwo, Rybołówstwo, Hodowla zwierząt, Pasterstwo szatańskie, Pszczelarstwo, Uprawa ziemi, Przygotowanie pokarmów, Obróbka drewna, Plecionkarstwo, Obróbka włókna i wełny, Obróbka rogu i skór, Garncarstwo, Obróbka żelaza, Odzież, Budownictwo, Rozmieszczenie chałup, Sprzęty, Zabiegi o czystość, Transport i komunikacja*. Do *Zarysu* dołączono bibliografię, słowniczek gwarowy i streszczenie w języku francuskim.

Część druga zawiera pracę *Materiały do kultury społecznej górali śląskich*, która ze względu na zawieruchę wojenną ukazała się dopiero w 1947 roku, na łamach szóstego tomu „Prac i Materiałów Etnograficznych” Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. L. Malicki uwzględnił w niej zwyczaje związane z narodzinami, weselami i życiem towarzyskim. Opisał także, jak górale śląscy podchodzą do kwestii związanych ze schyłkiem życia, śmiercią i pogrzebem.

W publikacji znajdują się liczne kolorowe i czarno-białe fotografie. Oprócz walorów artystycznych posiadają dużą wartość dokumentacyjną.

Piasecki Zdzisław, *Ondraszek: prawda i mity o najgłośniejszym zbójniku śląskim*, Opole: Instytut Śląski, 1986.

W tematykę książki wprowadza zarys ludowego zbójstwa karpackiego – [...] *ruchu społecznego dawnej wsi góralskiej (od końca XV do połowy XIX wieku), który przejawiał się w postaci wielu drobnych na ogół, względnie stałych i organizacyjnie niezależnych od siebie grup, tzw. towarzystw, rodziny lub watah, nastawionych głównie na grabież pieniędzy, żywności i odzieży, a działających niemal wyłącznie w miesiącach ciepłych [...] wykazującego znamiona najzwyczajszego rozboju [...]*. Na tym tle szkicuje autentyczne losy legendarnego Ondraszka, ochrzczonego 13 listopada 1680 janowickiego wójtowicza, odwołując się do dostępnych materiałów źródłowych. Udowadnia, że nie był Ondraszkiem Szestą lecz Fucimanem, a jego rozbójnicza działalność nie miała zbyt wiele wspólnego ze szlachetnością. Fakt dzielenia się zdobytymi łupami z biedotą („bogaty brał, biedny dawał”) należy zaliczyć do ludowych wyobrażeń. Następnie autor opisuje, jakim przemianom ulegał mit beskidzkiego zbójnika w literaturze polskiej, odwołując się do twórczości autorów, którzy sięgali po ten wątek, m.in. Zofii Kossak-Szczuckiej, Jana Baranowicza i Gustawa Morcinka. Wspomina także o plastykach i muzykach, dla których losy Ondraszka stały się inspiracją twórczą.

Romowicz Maria, *Folklor górali żywieckich*, Warszawa: Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury, 1978.

Autorka opracowania urodziła się w Beskidzie Żywieckim – stąd jej przywiązanie do góralskiej ziemi, którą nazywa swoją Małą Ojczyzną. Píše o niej następująco: *Tu się urodziłam, tu kształtowały się moje pojęcia o życiu i zamiłowania. Zbocza i szczyty gór – w różnorodnym rysunku mieniące się zimą całą gamą bieli i błękitu, wiosną i latem całą paletą zieleni i wszelkich barw, jesienią złota, purpury i fioletu – uczyły mnie dostrzegać, pojmować i odczuwać piękno. Ludzie zaś, zamieszkujący tę surową i nie zawsze łaskawą dla nich krainę – ich życie, praca, obyczaje, a także udział w dziejach narodu polskiego, uczyli mnie po prostu patriotyzmu.*

Książka składa się z czterech rozdziałów, zatytułowanych:

- ✓ *Charakterystyka regionu* (położenie; osadnictwo i zajęcia ludności; rys historyczny; rozwój przemysłu i warunki ekonomiczne; rozwój oświaty i kultury; ubiór męski i kobiecy);
- ✓ *Folklor taneczny* (charakterystyka tańca; tańce pojedynczych par: obyrtka, hajduk, siustany; tańce zbiorowe: koło, krzyżok, bon, koń);
- ✓ *Zwyczaje, legendy, pieśni* (zwyczaje doroczne związane z poszczególnymi porami roku; zwyczaje rodzinne: urodziny, imieniny, zaślubiny i wesele);
- ✓ *Przykłady widowisk śpiewno-tanecznych* (cechy charakterystyczne muzyki i śpiewu; omówienie trzech widowisk śpiewno-tanecznych: chodzenia od domu do domu grupy przebranych młodych mężczyzn w okresie Bożego Narodzenia, Nowego Roku i w Zapusty, zwyczajów pasterskich oraz czczenia ognia; przykład fragmentu zabawy).

Książka zawiera wiele ilustracji i fotografii uzupełniających jej treść. Autorka dołączyła do niej również nazwiska osób, które pomogły jej w zbieraniu informacji, słowniczek wyrazów gwarowych, wykaz literatury oraz teksty pieśni wraz z nutami. Nuty do rozdziału czwartego (w opracowaniu na kapelę) oraz kinetogramy (do rozdziału drugiego) zawarto w odrębnej wkładce, opracowanej przez Jana Brodka i Irenę Ostrowską.

Szromba-Rysowa Zofia, *Przy wspólnym stole: z obyczajowości współczesnej wsi karpackiej*, Wrocław; Warszawa [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988.

Etnograficzna analiza biesiad pozwala na ujrzenie w szerszym kontekście związanych z nimi zjawisk kulturowych. Autorka pracy zalicza do nich podejmowanie [...] *osób zapraszanych do wspólnego stołu z okazji niezwykłego i niecodziennego wydarzenia, którego są uwieńczeniem i uświetnieniem. Za istotny element przyjmuje [...] fakt zapraszania gości, pozwalający na wyodrębnienie z całości zjawiska, jakim jest wzajemne goszczenie się, tych gości, które spełniają następujące warunki: 1) poprzedza je zapraszanie gości; 2) są podkreśleniem znamienitości wydarzenia; 3) przypadają na umownie najczęściej określony dzień; 4) są miejscem wzmożonej konsumpcji niecodziennych na ogół potraw i napoi; 5) są okazją do wręczania darów*. Zatem biesiady, omawiane na łamach pracy, można określić jako [...] *wyższą formę goszczenia, wyróżniając je spośród innych, często przypadkowych, poczęstunków*.

Materiał źródłowy do książki gromadzony był przez autorkę podczas wieloletnich badań terenowych w wybranych wsiach trzech regionów Karpat – Beskidzie Śląskim (Istebna, Brenna), Sądeckim (Łącko, Obidza) i Żywieckim (Milówka, Sól, Nielewica). Omówiono w niej biesiadowanie jako formę świętowania, zwracając uwagę na rytuał biesiady (prawa i powinności uczestników, charakterystyka biesiadnego stołu, potrawy i napoje oraz rytuały związane z jedzeniem i piciem). Przeprowadzone analizy pozwoliły wyróżnić najważniejsze funkcje góralskich biesiad: integracyjną, towarzysko-rekreacyjną, reprezentacyjno-prestiżową, alimentacyjną (konsumpcja potraw i napojów niedostępnych na co dzień), ekonomiczną, znakową (symboliczną).

ARTYKUŁY Z MIESIĘCZNIKA „ŚLĄSK”

Jarczewski Andrzej, *Ondraszek... feministycznie*, „Śląsk” 2018, nr 10, s. 61.

W artykule wspomniano o twórcach, którzy sięgali po mit Ondraszka – postaci autentycznej, obrostej legendą. Autor wymienia Gustawa Morcinka, Feliksa Nowowiejskiego, Bolesława Lubosza, Zofię Kossak-Szczucką, Adolfa Fierłę, Józefa Zaleskiego, Władysława Skoczylasa. Zauważa, że nikomu z nich nie udało się stworzyć [...] *z beskidzkiego zawiadziaki postaci na miarę Gerwazego, czy Kmicica, co wynika chyba z wewnętrznej skazy zawodu zbójnika: braku wyższej idei. „Zabrać i rozdać” to za mało dla płodności mitu*. Zdaniem autora artykułu największy sukces odniósł Stanisław Hadyna, który w swojej pieśni *Ondraszek* ukazał tę postać z perspektywy kobiety.

Karwat Krzysztof, *Blżej nieba*, „Śląsk” 1996, nr 7, s. 23-26.

Autor tekstu wyrusza do wielowyznaniowej Wisły, której mieszkańcy należą do kilkunastu Kościołów i związków wyznaniowych, głównie protestanckich. Na temat religii rozmawia z przedstawicielami wiślańskiej społeczności – zarówno z osobami duchownymi, jak i świeckimi. Stwierdza, że: *Góry może tu i nie najwyższe, ale stąd jakby bliżej do nieba. Rozmowa o Panu Bogu (i z Panem Bogiem) w tym akurat miejscu nie jest czymś niezwykłym czy niecodziennym. Widać klimat tu dobry nie tylko dla ciała, ale i ducha. I nie ja pierwszy z pewnym zdumieniem prawdę tę odkrywam*.

Kiereś Małgorzata, *Heknadle i koniakowskie koronki*, „Śląsk” 2007, nr 7, s. 36-38.

Chyba żadne beskidzkie rękodzieło nie zdobyło takiej popularności, jak koniakowskie koronki, które [...] *przez lata stawały się elementem globalnej kultury, zachowując nadal koloryt rodzimej ziemi*. Artykuł dostarcza wielu ciekawostek na ich temat. Geneza koniakowskich koronek wiąże się z Jadwigą Kiebel i jej córką –

Filomeną, które w XIX i XX wieku uczyły robótek ręcznych miejscowe dziewczęta podczas lekcji w szkole. Szydełka w przeszłości przygotowywano ze szprych koła do roweru, a nici niejednokrotnie szmuglowano z Czechosłowacji. Pomysł okrągłej koronki zrodził się w 1937 roku. Swojej siły życia nie zatraciła nawet podczas okupacji, gdyż była chętnie kupowana przez Niemców. Autorka artykułu wymienia mistrzynię koronkowego rękodzieła. Wspomina Helenę Kamieniarz, u której wielokrotnie gościła.

Kiereś Małgorzata, *Ludowe widzenie męki Chrystusa*, „Śląsk” 2012, nr 4, s. 53-55.

Autorka artykułu wspomina swoje odwiedziny w pracowniach beskidzkich rzeźbiarzy, którzy podejmowali wątek religijny. Wszystkich miała okazję osobiście poznać. Człowiekiem wielu talentów oraz autorem rzeźb ukrzyżowanego Chrystusa był Józef Motyka z Jaworzynki-Zapasiek. Ostatnia Wieczerza była ulubionym tematem Jana Krężeloka z Koniakowa. W tej samej miejscowości zamieszkał urodzony w Szarym na Żywiecczyźnie Ludwik Kubaszczyk – więzień obozu w Oświęcimiu, który tworzył drewniane płaskorzeźby o tematyce pasyjnej.

Kiereś Małgorzata, *Opowieść o źródłach królowej polskich rzek*, „Śląsk” 2011, nr 4, s. 41-43.

Autorka wspomina o Bogumile Hoffie – autorze pierwszej monografii Wisły oraz podaniu o Boranie i jej córkach – Czarnusze i Białce, które tłumaczy jak powstały źródła „królowej polskich rzek”. Zauważa, że miejsce to nie było celem turystycznych wędrówek miejscowych górali – dla nich las był miejscem pracy. Odkrycie wiślanych źródeł (1834) przypisuje się Apoloniuszowi Tomkowiczowi. On jako pierwszy dokonał ich opisu i zamieścił go na łamach lwowskiego „Słowianina”. Autorka przytacza obszernie fragmenty tego artykułu. Nawiązuje również do odstonięcia pamiątkowej tablicy *Kaskady Rodła u źródeł Wisły* (1987) oraz miejscowych opowieści, które mówiły o tym, że obmycie się w wodach źródła w Wigilię o północy zapewniało zachowanie urody. W tym miejscu Ondraszek ślubował swojej Hance wierność do grobowej deski, a wielki gad strzeże ukrytych przez niego skarbów.

Kiereś Małgorzata, *Pierwsze piękno*, „Śląsk” 2009, nr 7, s. 36-39.

W artykule opisano urok beskidzkich lasów. Ich bogactwem zachwycili się Habsburgowie – właściciele tych ziem. Urządzali w nich polowania, na które zapraszali najwyższe sfery arystokratyczne. Dla uczestników polowań wybudowali drewniany domek koło leśniczówki na Przysłupiu, a następnie zameczek myśliwski. *Został on w 1986 z inicjatywy Jana Kropa przeniesiony do Wisły Centrum i stanowi jedno z nielicznych do dziś drewnianych świadectw baraniogórskiego pejzażu okresu Habsburgów*. W 1907 roku – z inicjatywy arcyksięcia Fryderyka Habsburga – rozpoczęto budowę zamczku myśliwskiego na stokach Zadniego Grónia (spłonął w pożarze), gdzie – w 1909 – wzniesiono też drewniany kościółek (zachował się po dzień dzisiejszy). Kolejnym faktem, który nobilitował to miejsce, była budowa rezydencji dla Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, którego pierwszym lokatorem był prezydent Ignacy Mościcki. Zameczek był symbolem integracji Śląska z Polską.

Kiereś Małgorzata, *Wilja u górali istebniańskich*, „Śląsk” 2011, nr 12, s. 40-44.

W artykule opisano jak – zgodnie z tradycją – dzień wigilijny spędzali górale w Istebnej, w którego strukturze istotne znaczenie miała [...] *pora dnia, przestrzeń izby, obejścia, drogi i granicy, a nawet kierunek wykonywania prac*. W Wigilię zachowywano post i ciszę. Nie można było się kłócić i należało pogodzić się z wrogami, aby zapanowała harmonia i zgoda. W tym celu zostawiano otwarte drzwi. Na znak zgody podawano sobie rękę i wypijano wilijówkę.

Wszelkie niezbędne prace wykonywano wczesnym rankiem. Porządki robiono kilka dni wcześniej, [...] *aby w pełni wybielić i oczyścić brudy dnia codziennego*. W wigilijny poranek gospodyni każdego z domowników – jeszcze w łóżku – kropiła zimną wodą, a następnie przystępowała do wypiekania najlepszego w całym roku chleba, który spożywano podczas wigilijnej wieczerzy i kolejnych dni świątecznych. Pierwszy poranny ogień rozpałała odkładanymi od św. Łucji dwunastoma kawałkami drewna, co miało zapewnić przemianę czarownicy (zwykle nieprzychylnej sąsiadki).

Choinkę ścinano podczas nowiu księżyca. Początkowo zdobiono ją jabłkami, orzechami i łańcuchem ze słomy. Czasem ograniczano się jedynie do zrywania jej gałązek, które wkładano do wazonu. Odpowiednikiem choinki był także obcięty wierzchołek drzewka, który wieszano pod sufitem. Początkowo pod choinką nie pozostawiano prezentów. Dopiero później drobne słodczyce zaczął pod nią przynosić Aniołek albo Jezusek, który wlatywał przez uchylone okno.

Od przebiegu Wigilii miał zależeć cały rok (zwyczajnie związane z przewidywaniem przyszłości). Początkiem wigilijnego wieczoru była wspólna modlitwa przy zapalanej świecy. Na stole kładziono biały obrus, na którym stawiano chleb, garstkę owsa, ziemniaki, czerwone jabłka, miód, biały ser ze śmietaną, masło, fasolę, groch, suszone owoce. Potrawy były skromne. Autorka wymienia: *zupę ze świeżych owoców, słodką kapustę z pieprzem i ziemniakami, zupę grzybową, groch z suszonymi owocami, kompot z suszu, grysik z masłem i cynamonem, bryndzę kruszoną z chlebem, struclę z makiem, placki ziemniaczane*. Podkreśla, że: *W wielu biednych domach jedzono tylko fasolę z kwaśnym mlekiem, zupę z kwaków i potrawy mleczne*. Wspomina także o odwiecznych symbolach wigilijnego wieczoru – pustym miejscu dla duszy odwiedzającej domostwo oraz przedmiotach wkładanych pod obrus i stół, mających zapewnić zdrowie i dostatek. Opłatek maczano w miodzie. Wierzono w jego moc leczniczą – jego kawałek przechowywano i podawano choremu bydłu.

Podczas Pasterki (Jutrznia) cały kościół był wypełniony. *Na Jutrznie górale przychodzili z serca, pieszko, w mrozie, chłodzie, w śniegu, kilka kilometrów*.

Lipok-Bierwiazonek Maria, *Górale śląscy*, „Śląsk” 2002, nr 2, s. 67.

Górale śląscy to jedna z grup etnograficznych zamieszkująca po obu stronach granicy polsko-czeskiej, w miejscowościach położonych w Beskidzie Śląskim. *Jest to grupa o wyrazistych cechach kulturowych, odmiennych niż u sąsiadów, świadoma swej swoistości i przynależności do kulturowej wspólnoty regionalnej, jaką jest dla nich ziemia cieszyńska*. Autorka artykułu nawiązuje do wędrówek Wołochów, które dały początek osadnictwu góralskiemu. Wspomina o Jabłonkowie – przez kilka wieków uważanym za stolicę górali śląskich. Pisze o góralskich tradycjach kultury ludowej, zabytkach architektury drewnianej, stroju damskim i męskim, dorocznych obrzędach oraz artystach, których wydały góralskie wsie.

Lipok-Bierwiazonek Maria, *Rzecz o góralach śląskich*, „Śląsk” 1996, nr 7, s. 10-13.

Autorka twierdzi, że Beskid Śląski nie miał szczęścia do takich piewców i popularyzatorów jego kultury, jak Podhale. Stosunkowo późno podjęto też [...] *w pełni fachowe, nowoczesne metodologicznie, badania etnograficzne* [...] tego obszaru, które w latach 30. XX wieku prowadzili Mieczysław Gładysz i Longin Malicki. Wybuch II wojny światowej przerwał prace badawcze i popularyzatorskie, natomiast w latach budowania Polski Ludowej region ten traktowano instrumentalnie – został odkryty dla „czarnego” Śląska, z którego przybywały doń rzesze turystów, złaknionych wypoczynku i czystego powietrza. Nastawienie na masową turystykę sprawy kultury zepchnęło na dalszy plan. Tym bardziej, że [...] *kultura górali śląskich zawierała wiele niewygodnych ówczesnie treści, jak chociażby wielowyznaniowość, głęboka religijność – zarówno protestancka, jak i katolicka, czy tęsknota do swobodnych kontaktów z zaolziańskimi braćmi góralami, oddzieloną sztuczną pod względem kulturowym granicą państwową*. Autorka wspomina o Jabłonkowie – pierwotnej

„stolicy” górali śląskich oraz Wiśle, która – dla tych pozostałych po polskiej stronie – stała się nią po II wojnie światowej. Nawiązuje do wydarzeń mających na celu krzewienie kultury góralskiej – jabłonkowskiego Gorolskiego Świąta oraz wiślańskich Tygodni Kultury Beskidzkiej.

Lipok-Bierwiazonek Maria, *Wiatr od groni, „Śląsk” 2002, nr 8, s. 21-23.*

Przez długi okres Beskid Śląski i Żywiecki były traktowane instrumentalnie. Zwracano uwagę na ich walory rekreacyjne i turystyczne, pomijając jednocześnie zainteresowanie kulturą tego obszaru. Nastawienie na edukację regionalną w szkołach, obserwowany w całym kraju renesans regionalizmów, sukcesy Adama Małysza i braci Golców, którym udało się połączyć tradycję z nowoczesnością, sprzyjały odmianie tej sytuacji. Wisła i Milówka stały się „modne”. W dalszej części artykułu autorka nawiązuje do historii górali śląskich i żywieckich oraz różnic między nimi, które są widoczne w stroju, zwyczajach i obrzędach. Wspomina o badaczach tego regionu oraz animatorach ruchu folklorystycznego.

Lipok-Bierwiazonek Maria, *Wieś pod Złotym Groniem, „Śląsk” 1999, nr 7, s. 46-49.*

Artykuł jest zaproszeniem do Istebnej, która sąsiaduje z Wisłą. Istebnianie doceniają inwestycje wojewody Michała Grażyńskiego, które w latach 30. XX wieku przybliżyły do siebie mieszkańców obu miejscowości budując drogę przez Kubalonkę. Wcześniej łatwiej było im wędrować do Jabłonkowa niż do Wisły. W centrum wsi znajduje się kościół pod wezwaniem Dobrego Pasterza. Drewniana zabudowa, wyglądająca jak żywy skansen, sąsiaduje z nowymi budynkami. Najbardziej znany dom w Istebnej to chata Kawuloków, pełniąca funkcję muzeum. Wieś wydała wielu utalentowanych twórców ludowych. W przeszłości miejscem ich działalności literackiej i kulturalnej były istebniańskie gospody.

Lubowski Zbigniew, *Gondolą na Szyndzielnię, „Śląsk” 2020, nr 6, s. 32-33.*

Autor artykułu, wjeżdża na Szyndzielnię z Tomaszem Pezdą – kierownikiem kolejki, z którym rozmawia o jej tradycji i współczesności. Swoich pierwszych pasażerów przewiozła 21 grudnia 1953 roku. Od tej pory była czterokrotnie modernizowana (zabytkowe wagoniki można oglądać w budynku górnej stacji). Na jej trasie (1811 m) znajduje się 14 podpór (najwyższa liczy 23 m), a [...] *nowoczesna lina nośno-napędowa ma prawie 4 cm średnicy. Maksymalna zdolność przewozowa kolejki, składającej się z 32 gondol, wynosi 750 osób w ciągu godziny.* Na wjeżdżających turystów czeka wieża widokowa. Można z niej podziwiać panoramę Bielska i beskidzkie pejzaże. Szczyt Szyndzielnia, z którego rozchodzą się liczne szlaki wędrowne, cieszy się niesłabnącym zainteresowaniem.

Łączyńska Teresa, *Źródła Wisły, „Śląsk” 2002, nr 8, s. 24-26.*

W artykule wspomniano o pierwszych wędrownikach do źródeł „królowej polskich rzek”. Już w 1810 poszukiwał ich książę pszczyński Ludwik von Anhalt-Coethen. W 1834 roku na Baranią Górę wyruszył Apoloniusz Tomkiewicz – krakowski literat, historyk i bibliofil, który [...] *pragnął zaspokoić nie tylko romantyczną tęsknotę, ale również patriotyczną potrzebę wszystkich Polaków.* Jego zasługą jest hydrograficzny opis początku rzeki Wisły, który opublikował na łamach „Słowianina” (w 1984 roku zorganizowano Zlot Przewodników Beskidzkich na Baraniej Górze w 150. rocznicę tego wydarzenia).

W latach 40. XX wieku do jej źródeł dotarł Wincenty Pol i Jan Kanty Łobarzewski oraz Bogusz Stęczyński. Podobną wędrownikę odbył też geolog Ludwik Zejszner – profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Łatwiejszą trasą podążał Bogumił Hoff, gdyż do tego czasu wybudowano już leśne trakty wzdłuż Białej i Czarnej Wisłki.

Początek „królowej polskich rzek” ma charakter symboliczny. Został utrwalony w pomniku z postacią góralki, który uległ zniszczeniu podczas II wojny światowej. Obelisk i fontanny wyremontowano w latach 70. XX wieku, ale miejsce na cokole zajęła rzeźba Ślązaczki. Źródła Wisły znalazły się również w herbie Związku Polaków w Niemczech (znak Rodło – z Wisłą i Krakowem – zastępował im godło państwowe). W 1987 „Kaskadami Rodła” nazwano wodospady na Białej Wieleńce. Z kolei osoby popularyzujące miasto Wisła w kraju i za granicą są nagradzane „Źródłami Wisły”. Pierwszym laureatem tego wyróżnienia był Adam Małyś.

Miśka Hubert, *Jerzy Drozd (1907-1981) w setną rocznicę urodzin*, „Śląsk” 2007, nr 7, s. 55.

Wspomnienie o Jerzym Droździe – pochodzącym z Wisły-Tokarni artyście, pedagogu i popularyzatorze folkloru beskidzkiego. Był organizatorem powojennego szkolnictwa muzycznego w Cieszynie oraz wieloletnim dyrektorem cieszyńskiej szkoły muzycznej. Zainicjował Tydzień Kultury Beskidzkiej – w latach 1965-1969 był kierownikiem tej imprezy. Współtworzył Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Cieszyńskiej.

Pałyga Artur, *Ocalić owce w Beskidach*, „Śląsk” 2007, nr 7, s. 20-23.

Od pewnego czasu następuje powrót do tradycji wypasu owiec w Beskidach, do czego zachęca *Program OWCA plus*. W artykule opisano, jak wyglądała sytuacja hodowców kilkanaście lat temu, kiedy owczarstwo w Beskidzie Śląskim i Żywieckim zanikało i było – poza nielicznymi wyjątkami – całkowicie nieopłacalne. Zajmowano się nim – w zasadzie – hobbystycznie. Powiedzenie „Kto ma owce, ten ma co chce” miało się nijak do ówczesnej rzeczywistości. Artykuł powstał w oparciu o rozmowy z Janem Żyrkiem, Piotrem Kohutem, Ewą Foik i Józefem Michałkiem.

Picheta Jan [rozm.]: *Pod dachem mistrza: rozmowa z Józefem Brodą*, „Śląsk” 2007, nr 7, s. 30-31.

Jan Broda – góralski muzyk z Koniakowa – opowiada, jak uczono młode pokolenia regionalnej sztuki i rzemiosła. Nawiązuje do kultywowania tradycji w jego rodzinie oraz nauki ginących zawodów i rzemiosł. Wspomina wizyty dzieci i młodzieży w domach lokalnych mistrzów – które mają miejsce również współcześnie – gdzie najlepiej można poznać ich warsztat pracy.

Picheta Jan, *Sołą przez Żywiecczyznę*, „Śląsk” 2002, nr 8, s. 35-37.

Płytką Soła na co dzień nie robi większego wrażenia, aczkolwiek nie bez powodu jej koryto przecięty zapory wodne w Tresnej i Porąbce. Nie raz zalewała znajdujące się przy niej tereny. W artykule nawiązano do powodzi z 1997 oraz pamiętnej trąby powietrznej, która przeszła nad doliną Soły i Koszarawy w 1999 roku. Towarzyszyły jej [...] *wylądowania atmosferyczne, gradobicie i ulewny deszcz, który szybko przepętnił koryta górskich potoków*. Autor doszukuje się przyczyny tych gwałtownych zjawisk w przetrzebieniu lasów, które nie pochłaniają nadmiaru wody. Pisze także o stanie wód na Żywiecczyźnie przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej.

Sosna Władysław, *Nasze góry domowe*, „Śląsk” 1996, nr 7, s. 30-32.

Beskid Śląski to góry skazane na masowe najazdy turystów z „czarnego” Śląska, ze względu na ich bliskość. Nie oznacza to jednak, że znają oni kulturę i historię tych terenów, które przez wieki były skazane – w części lub całości – na zmienność przynależności państwowej. Autor przypomina, jak narodziła się góralszczyzna Beskidu Śląskiego i skąd wziął się na jego obszarze protestantyzm. Nawiązuje do przeszłości Ustronia, gdzie już w XVIII wieku przybywano, aby ratować swoje zdrowie oraz narodzin beskidzkiej turystyki.

Sztoler Grzegorz, *Masz babo poleśnik... z Istebnej*, „Śląsk” 2010, nr 5, s. 44-46.

Poleśniki czyli „placki ze szpyrkami pieczone na blasze”. Receptura jest znana od pokoleń. Autor artykułu dzieli się swoimi wrażeniami z wizyty u Anny Prochner w Istebnej, która – według lokalnej opinii – przygotowuje to danie najlepiej. Miał okazję towarzyszyć „królowej istebniańskich poleśników” w kolejnych etapach ich przygotowywania oraz spróbować tego specjału.

Szyska Michał, *Z dziejów śląskiego letniska*, „Śląsk” 2002, nr 8, s. 10-13.

Co sprawiło, że Wisła stała się miejscowością turystyczną? W artykule szczegółowo opisano kolejne etapy tego procesu. Początkowo przybywali tutaj nieliczni „koneserzy” – polscy artyści i intelektualiści: *W 1882 roku przyjechał do niej i osiadł na stałe podróżnik, publicysta i krajoznawca Bogumił Hoff. Gościł tu również Bolesław Prus, Maria Konopnicka, Władysław Reymont, Eliza Orzeszkowa i Tadeusz Żeleński. Według Gustawa Morcinka Prus pisał tu „Placówkę”, Konopnicka zaś „Rotę”*. Rosnąca popularność tego miejsca nie podobała się władzom austriackim [...] *stąd wydanie zakazu sprzedaży gruntów pod budowę pensjonatów. Zresztą wioska tylko szczęśliwym trafem uniknęła zagłady. Gdyby doszło do planowanej budowy kanału Dunaj-Odra, tereny, na których leży Wisła musiałyby stać się rezerwuarem wodnym dla zasilenia kanału...*

W pierwszych dwóch dekadach XX wieku zaczynają przybywać do Wisły amatorzy sportu, zdrowego wypoczynku i górskiej wędrowki. Jest to również okres pierwszych inwestycji na tym terenie – adaptacji i budowy schronisk oraz stacji turystycznych. Rozpoczyna się znakowanie szlaków, organizowane są zjazdy i obozy harcerskie. Jakkolwiek do największego rozwoju tego miejsca i jego przekształcenia w miejscowość letniskową przyczyniły się plany i inwestycje prowadzone przez Śląski Urząd Wojewódzki na terenie Beskidu Śląskiego, dzięki którym powstała odpowiednia infrastruktura oraz dogodne połączenia komunikacyjne z centrum przemysłowego Śląska.

ROK GÓRALI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

ALEKSANDRA ROSIKOŃ, SYLWIA PUCHAŁA, ANNA PAWŁOWSKA

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach

Filia w Tychach

GÓRALE W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

QUIZ WIEDZY DLA UCZNIÓW SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH

ZADANIE 1: ZAKREŚL PRAWIDŁOWĄ ODPOWIEDŹ.

- 1. Górale śląscy to grupa etnograficzna pierwotnie zamieszkująca tereny:**
 - a. Beskidu Sądeckiego;
 - b. Beskidu Śląskiego i Beskidu Śląsko-Morawskiego w granicach dawnego Księstwa Cieszyńskiego;
 - c. Beskidu Wyspowego.

- 2. Żywczaki zamieszkują:**
 - a. Beskid Żywiecki, Beskid Mały oraz część Beskidu Śląskiego w historycznych granicach Małopolski;
 - b. Beskid Żywiecki;
 - c. Beskid Żywiecki oraz część Beskidu Małego.

- 3. Najwyższym szczytem Beskidu Śląskiego (w granicach województwa śląskiego) jest:**
 - a. Czantoria Wielka;
 - b. Barania Góra;
 - c. Skrzyczne.

- 4. Najwyższym szczytem Beskidu Żywieckiego (w granicach województwa śląskiego) jest:**
 - a. Rysianka;
 - b. Wielka Racza;
 - c. Pilsko.

- 5. Gwarę górali żywieckich charakteryzuje:**
 - a. brak mazurzenia;
 - b. mazurzenie;
 - c. bylaczenie.

- 6. Głównymi ośrodkami górali śląskich są:**
 - a. Bielsko-Biała, Cieszyn, Szczyrk;
 - b. Wisła, Istebna i Jabłonków;
 - c. Skoczów, Łodygowice, Goleszów.

7. Cztery grupy wyróżnione wśród górali śląskich przez Wincentego Pola to:

- a. Breniacy, Wiślanie, Jabłonkowanie, Morawianie;
- b. Żywczaki, Cieszynianie, Bielszczanie, Szczyrkowanie;
- c. Ustronianie, Wiślanie, Istebnianie, Orawianie.

8. Najśłynniejszy, legendarny zbójnik beskidzki to:

- a. Janosik;
- b. Ondraszek;
- c. Waligóra.

9. Owiężiók to:

- a. popularny taniec górali śląskich;
- b. charakterystyczny element góralskiego stroju;
- c. stary, prymitywny, ludowy instrument smyczkowy.

10. Serwatka pozostała z zakwaszonego mleka owczego to:

- a. żętyca;
- b. bryndza;
- c. oszczypek.

11. Watra to:

- a. duże ognisko;
- b. dwuspadowy dach kryty gontem;
- c. krzesło z rzeźbionym oparciem.

Odpowiedzi: 1b ; 2a ; 3c ; 4c ; 5b ; 6b ; 7a ; 8b ; 9a ; 10a ; 11a.

ZADANIE 2: UZUPEŁNIJ ZDANIA WYRAZAMI Z TABELI.

....., przez którą przepływają rzeki Koszarawa i Soła, zamieszkują górale
..... Pasma i, które rozdziela dolina
Górnej Wisły, zamieszkują górale

Baraniej Góry	żywieccy	śląscy	Żywiecczynę	Czantorii

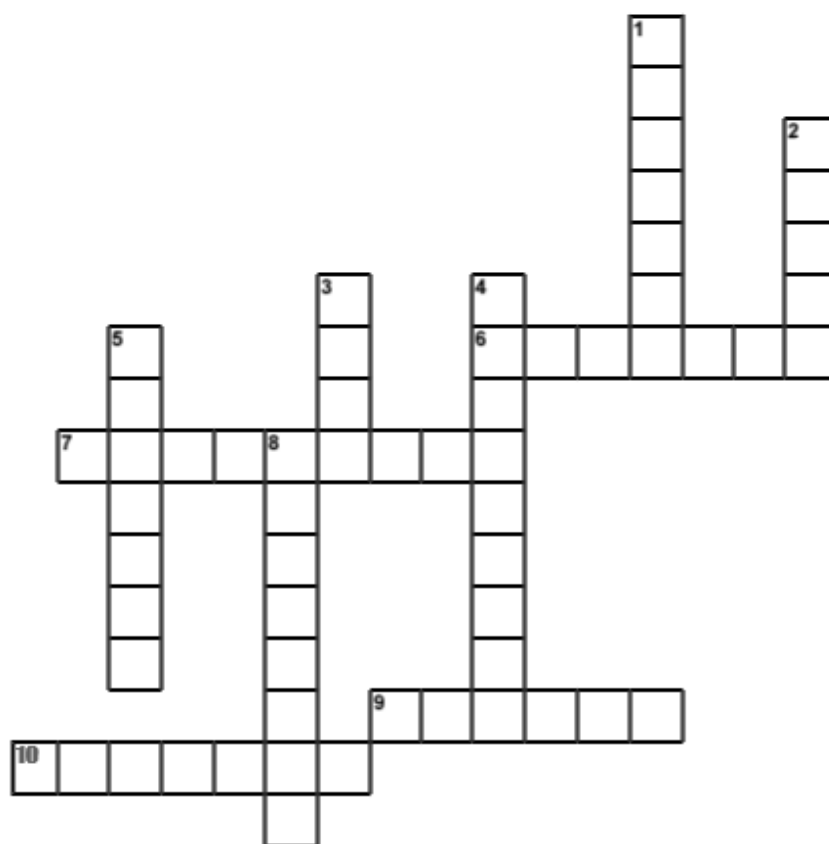
*Odpowiedź: Żywiecczynę, przez którą przepływają rzeki Koszarawa i Soła, zamieszkują górale żywieccy.
Pasma Baraniej Góry i Czantorii, które rozdziela dolina Górnej Wisły, zamieszkują górale śląscy.*

ZADANIE 3: POŁĄCZ W PARY.

1. Muzeum Beskidzkie;	a. Ustrów;
2. Kolej linowa – wyciąg krzeselkowy na Wielką Czantorię;	b. Bystra;
3. Muzeum Koronki – Izba Pamięci Marii Gwarek;	c. Górki Wielkie;
4. Deptak nad Żylicą;	d. Szczyrk;
5. Fałatówka;	e. Koniaków;
6. Dwór Kossaków.	f. Wiśla.

Odpowiedzi: 1f ; 2a ; 3e ; 4d ; 5b ; 6c.

ZADANIE 4 : UZUPEŁNIJ KRZYŻÓWKĘ.

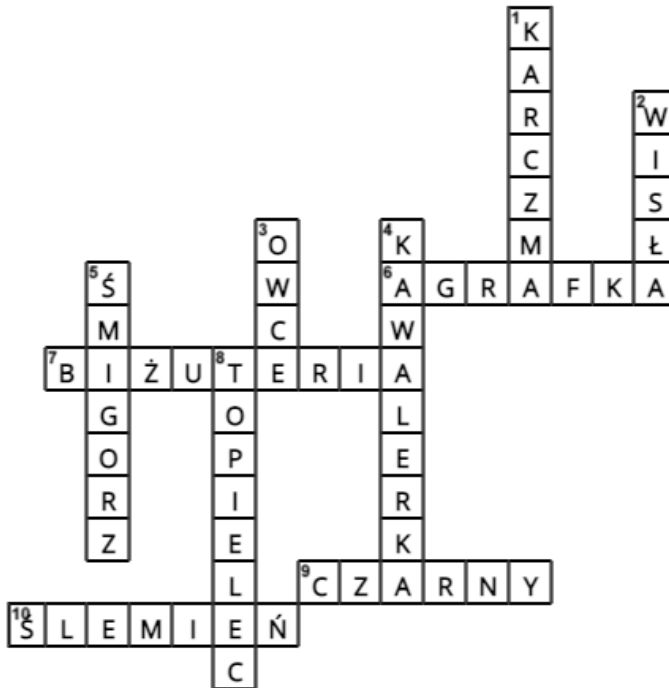

Poziomo:

6. Co służyło góralowi żywieckiemu do zapinania pod szyją białej płóciennej koszuli?
7. Element, którego pozbawiony był tradycyjny strój góralek Beskidu Śląskiego.
9. Jaki kolor ma tradycyjny wypiek z terenów Śląska Cieszyńskiego, tzw. „murzin wielkanocny”?
10. Nazwa miejscowości, w której znajduje się Żywiecki Park Etnograficzny.

Pionowo:

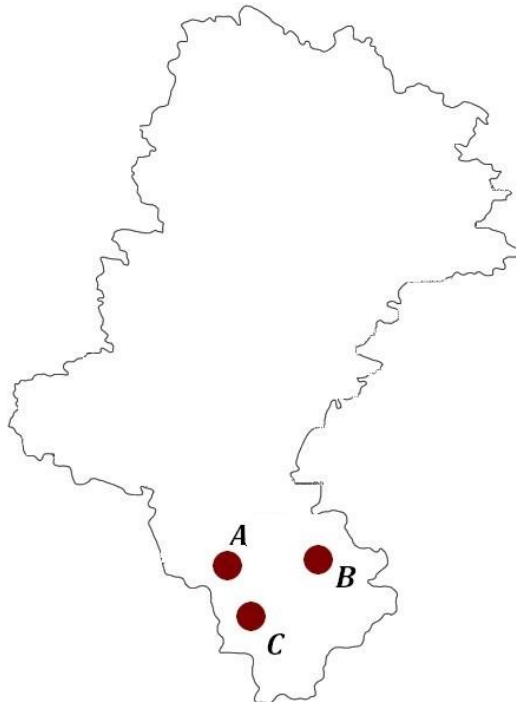
1. Budynek, w którym mieści się Muzeum Beskidzkie.
2. Miejscowość, w której znajduje się „Enklawa Budownictwa Drewnianego”.
3. Gatunek hodowlanych zwierząt domowych, które przebywały w zagrodach, tzw. koszorach.
4. W gwarze żywieckiej młoda, niezamężna kobieta.
5. Jak w gwarze mieszkańców Żywiecczyny określa się Poniedziałek Wielkanocny?
8. Według podań i legend górali żywieckich demon powstający z duszy utopionego człowieka.

ZADANIE 5: ZNAJDŹ NA MAPIE.

a) Na mapie zaznaczono miasta Beskidu Śląskiego i Żywieckiego. Przy nazwach miast wpisz właściwą literę od A do C.

- Żywiec
- Wiśla
- Ustroń

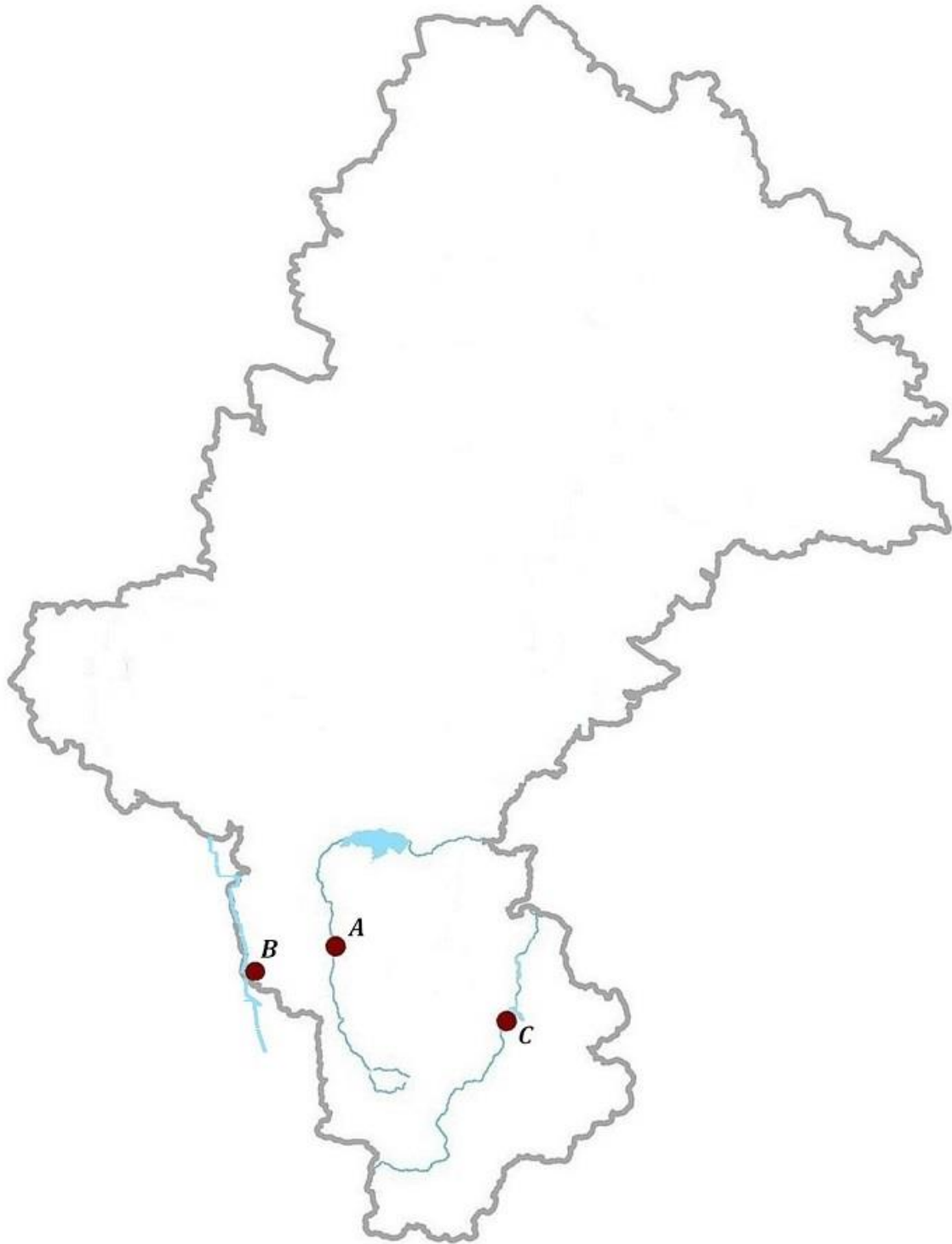
Odpowiedzi: A – Ustroń, B – Żywiec, C – Wiśla.

b) Na mapie zaznaczono miasta Beskidu Śląskiego i Żywieckiego położone nad rzekami. Przy nazwach miast wpisz właściwą literę od A do C.

Żywiec

Skoczów

Cieszyn

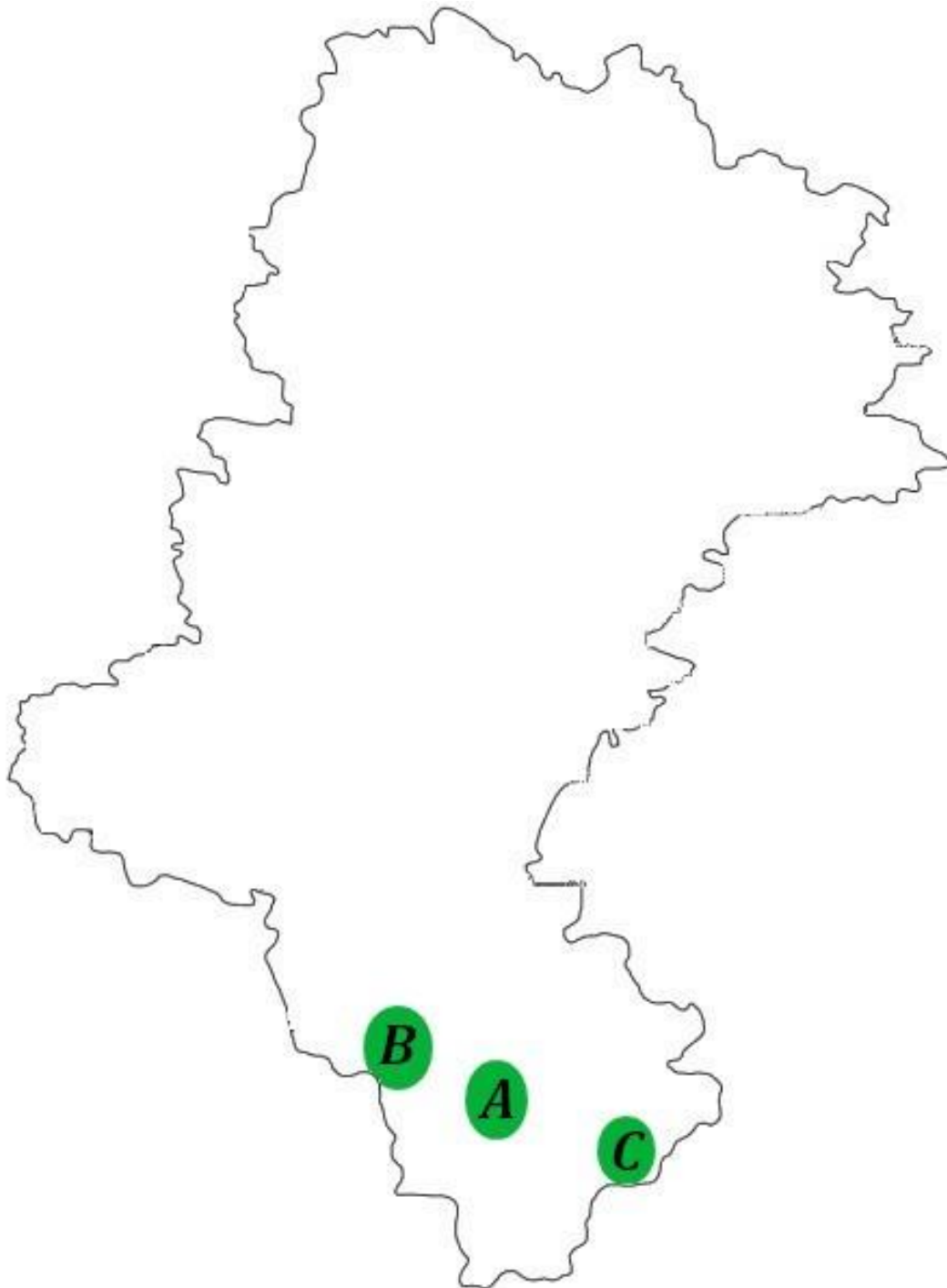
Odpowiedzi: A – Skoczów, B – Cieszyn, C – Żywiec.

c) Na mapie zaznaczono rezerваты przyrody w parkach krajobrazowych w Beskidzie Śląskim i Żywieckim. Przy nazwach rezerwatów przyrody wpisz właściwą literę od A do C.

Rezerwat Przyrody Czantoria

Rezerwat Przyrody Barania Góra

Rezerwat Przyrody pod Rysianką

Odpowiedzi: A – Rezerwat Przyrody Barania Góra, B – Rezerwat Przyrody Czantoria,
C – Rezerwat Przyrody pod Rysianką.

ROK GÓRALI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

ANNA MARCOL

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach

CO WIESZ O BESKIDACH?

KONKURS INTERNETOWY

Wśród czytelników i użytkowników naszej biblioteki nie brakuje miłośników górskich wędrówek. Ogłoszenie roku 2021 Rokiem Górali w Województwie Śląskim zainspirowało nas do przeprowadzenia konkursu internetowego „Co wiesz o Beskidach?”, w którym mogli sprawdzić swoją wiedzę o Beskidzie Śląskim i Żywieckim.

Konkurs był adresowany do wszystkich osób, które odwiedzają profil biblioteki w serwisie społecznościowym Facebook (<https://pl-pl.facebook.com/pbwkatowice/>). To właśnie na nim udostępniono link do testu konkursowego, który był aktywny przez cztery dni. Test składał się z 20 pytań i został przygotowany w Formularzach Google. Mogli go rozwiązać wszyscy zainteresowani, a trzy osoby, które prawidłowo odpowiedziały na największą liczbę pytań, otrzymały nagrody książkowe.

Udostępniamy pytania konkursowe, które można wykorzystać podczas tworzenia szkolnych i bibliotecznych testów i quizów.

1. Co jest charakterystyczne w krajobrazie Beskidów?

- a) kopulaste szczyty
- b) bardzo wysokie szczyty
- c) ostre skały

2. Co powinien zawierać plecak przezornego turysty beskidzkiego?

- a) buty wspinaczkowe
- b) linę
- c) kurtkę przeciwdeszczową

3. Gdzie rozpoczyna się Główny Szlak Beskidzki?

- a) w Skoczowie
- b) w Ustroniu
- c) w Wiśle

4. Beskid Śląski i Beskid Żywiecki są zaliczane do ...?

- a) Beskidów Wschodnich
- b) Beskidów Środkowych
- c) Beskidów Zachodnich

5. Drugim – pod względem wysokości – pasmem górskim w Polsce jest ...?

- a) Beskid Żywiecki
- b) Beskid Wyspowy
- c) Beskid Sądecki

6. Najwyższym szczytem Beskidu Śląskiego jest ...?

- a) Skrzyczne
- b) Karolówka
- c) Barania Góra

7. Najwyższym szczytem Beskidu Żywieckiego jest ...?

- a) Pilsko
- b) Rysianka
- c) Babia Góra

8. Podczas którego fałdowania powstały Beskidy?

- a) kaledońskiego
- b) hercyńskiego
- c) alpejskiego

9. Panoramy Tatr nie zobaczysz ze schroniska na ...?

- a) Markłowych Szczawinach
- b) Stożku Wielkim
- c) Skrzycznem

10. Przez Przełęcz Salmopolską dojedziesz z ...?

- a) Ustronia do Wisły
- b) Wisły do Szczyrku
- c) Wisły do Istebnej

11. Górą nie jest ...?

- a) Grabowa
- b) Równica
- c) Przegibek

12. Solidną trasą dla beskidzkiego turysty jest przejście z ...?

- a) Małej Czantorii na Wielką Czantorię
- b) Wisły Czarnej na Baranią Górę
- c) Szyndzielni na Klimczok

13. Popularna stacja turystyczna w Beskidzie Żywieckim znajduje się na ...?

- a) Słowiance
- b) Romance
- c) Rysiance

14. Z której góry wypływają źródła rzeki Wisły?

- a) Czantorii Wielkiej
- b) Babiej Góry
- c) Baraniej Góry

15. Czy zimą można chodzić po beskidzkich szlakach?

- a) tak
- b) tak, ale tylko w godzinach 8:00-15:00
- c) nie

16. W Żywcu łączą się rzeki ...?

- a) Żylica i Soła
- b) Soła i Koszarawa
- c) Wisła i Soła

17. Kolejką krzeselkową można wjechać na ...?

- a) Czantorię Wielką
- b) Równicę
- c) Szyndzielnię

18. W którym mieście znajduje się Skocznia Narciarska im. Adama Małysza?

- a) w Ustroniu
- b) w Wiśle
- c) w Żywcu

19. Które – z wymienionych poniżej zwierząt – nie występują w Beskidach?

- a) kozice górskie
- b) lisy
- c) niedźwiedzie brunatne

20. Szczyt której z wymienionych gór stanowi najwyższy punkt Bielska-Białej?

- a) Szyndzielni
- b) Klimczoka
- c) Magury

Odpowiedzi: 1a, 2c, 3b, 4c, 5a, 6a, 7c, 8c, 9a, 10b, 11c, 12b, 13a, 14c, 15a, 16b, 17a, 18b, 19a, 20b.

ROK GÓRALI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

ANNA MARCOL

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach

CZŁOWIEK POTRZEBUJE KORZENI I SKRZYDEŁ. ROK GÓRALI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

SPRAWOZDANIE Z JEDENASTEJ KONFERENCJI REGIONALNEJ

Sejmik Województwa Śląskiego ogłosił rok 2021 Rokiem Górali w Województwie Śląskim. W tematykę obchodów wpisała się kolejna konferencja z cyklu „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł”, adresowana do nauczycieli różnych przedmiotów i poziomów nauczania, bibliotekarzy oraz regionalistów¹. Organizatorem spotkania, które odbyło się 23 września 2021 roku w formie online, był Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis” w Katowicach.

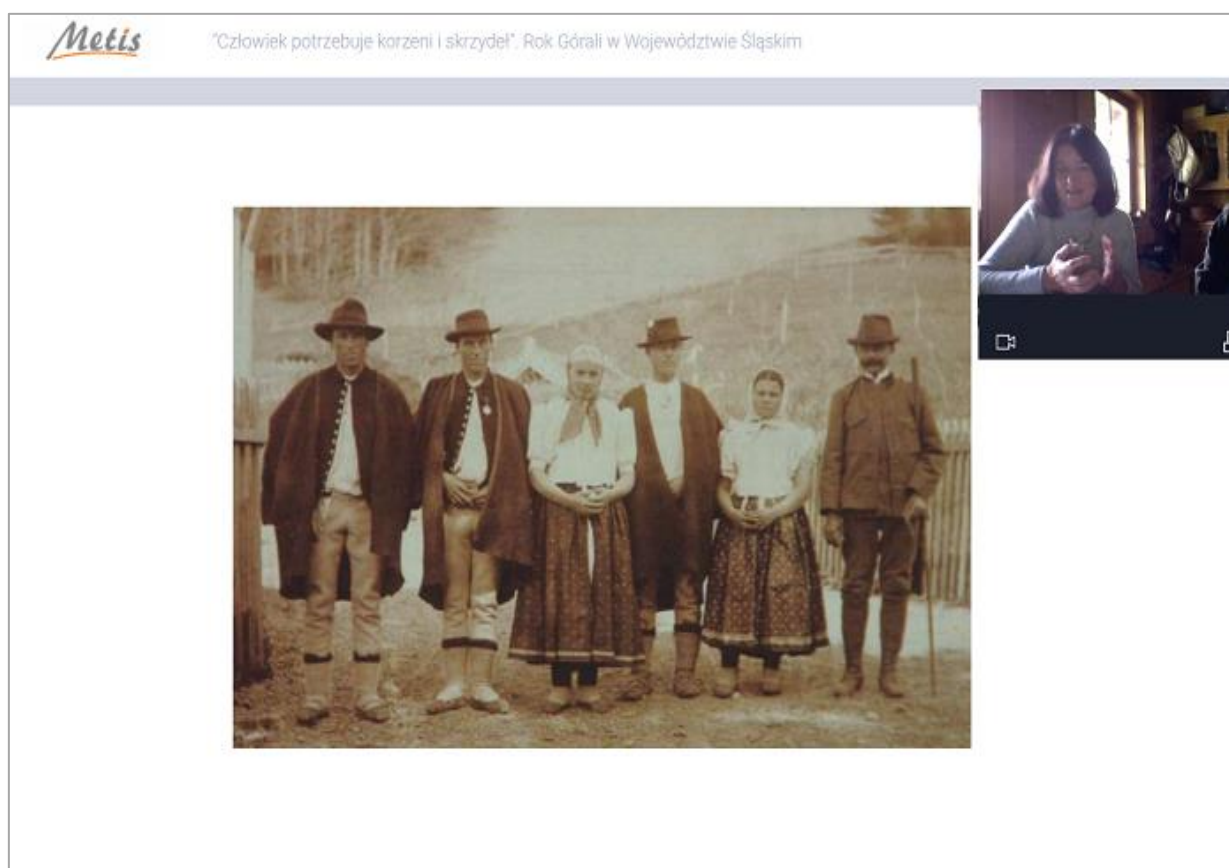
Temat konferencji przybliżyła zebranych Beata Białowas – Członek Zarządu Województwa Śląskiego, która dokonała jej uroczystego otwarcia. Opowiedziała również o idei Roku Górali w Województwie Śląskim – pierwszym tego typu wydarzeniu w jego historii.

Następnie głos zabrała Ewa Cudzych (Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach), która omówiła prezentację *Dziedzictwo kulturowe górali (Beskidu Śląskiego i Żywieckiego) jako fenomen tożsamości kulturowej wobec przeszłości i przyszłości*. Prelegentka objaśniła najważniejsze terminy, zarysowała dzieje górali śląskich i żywieckich wskazując podobieństwa i różnice między nimi. Wspomniała o góralskim stroju, charakterystycznych tradycjach i obrzędach oraz krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego, na której uwzględniono: zabawkarstwo żywiecko-suskie (2016), kolędowanie dziadów noworocznych na Żywiecczyźnie (2016), umiejętność gry na dudach żywieckich i ich wytwarzanie (2017), tradycję tworzenia koronki koniakowskiej (2017), umiejętność wytwarzania i tradycję gry na gajdach (2018).

Praktyczny charakter miało wystąpienie Małgorzaty Kiereś z Istebnej – etnografki i popularyzatorki góralskich tradycji, laureatki wielu prestiżowych nagród, która od 1997 roku kieruje Muzeum Beskidzkim im. Andrzeja Podzorskiego w Wiśle. Wystąpienie *Ojcowski dom w Europie. O poszukiwaniu znaków lokalnego bogactwa*

¹ Tematyka konferencji nawiązywała także do jednego z podstawowych kierunków polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2021/2022 (*Działanie na rzecz szerszego udostępnienia kanonu edukacji klasycznej, wprowadzenia w dziedzictwo cywilizacyjne Europy, edukacji patriotycznej, nauczania historii oraz poznawania polskiej kultury, w tym osiągnięć duchowych i materialnych. Szerze i przemyślane wykorzystanie w tym względzie m.in. wycieczek edukacyjnych*).

kultury miało formę gawędy, podczas której – na tle góralskiej izby – prezentowała przygotowane żywotki oraz nawoływała do przekazywania lokalnych tradycji młodym pokoleniom, ponieważ jest to dziedzictwo, z którego powinny być dumne. Często tego dziedzictwa nie doceniamy, a nawet się go wstydzimy. To powoduje, że wiele dawnych obrzędów (nie tylko góralskich) zanikło. Niektóre z nich próbuje się – z różnym skutkiem – przywracać. Do tych, które cieszą się popularnością w Beskidzie Śląskim i Żywieckim, należą obrzędy związane z kolędowaniem. M. Kiereś zachęcała do odtwarzania dziejów własnych rodzin i wywieśzania kalendariów w instytucjach, szkołach i bibliotekach, aby każdy odwiedzający mógł się zapoznać z ich historią. Na koniec odwołała się do słów Edwarta T. Halla – amerykańskiego etnologa i antropologa, który twierdził, że od własnej kultury nie sposób się oderwać, ponieważ jest zapisana w systemie nerwowym każdego człowieka, określając jego sposób postrzegania świata.

Wystąpienie M. Kiereś podczas jedenastej konferencji z cyklu *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł*.

Miłośnicy wędrówek po szczyrkowskich szlakach mogą spotkać góralską kapelę i wysłuchać regionalnych melodii w jej wykonaniu. Akcja „Nuta idzie po Beskidzie” jest inicjatywą Miasta Szczyrk, które w ten sposób zachęca do zapoznania się z góralskim folklorem. Fragmentów utworów można było wysłuchać podczas konferencji.

Następnie Robert Karpeta (Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego) wygłosił referat *Wojewódzki Program Owca Plus, szansą na rozwój obszarów górskich w Województwie Śląskim*. Program jest realizowany od kilkunastu lat i są już widoczne jego efekty – powrót owiec na hale sprzyja zachowaniu bioróżnorodności i piękna krajobrazu. Przyczynia się do czynnej ochrony cennych przyrodniczo hal i polan górskich poprzez powstrzymywanie sukcesji lasu w oparciu o gospodarkę pasterską. Wspiera również kultywowanie pasterskich tradycji oraz rozwój rzemiosła i przetwórstwa produktów pochodzenia owczego i koziego. Dzięki programowi

bacowie i gazdowie otrzymują dofinansowanie na wypas zwierząt oraz budowę pasterskiej infrastruktury (koszorów, poidel, bacówek). Wspierana jest także organizacja imprez kulturalnych związanych z pasterstwem.

O tym, jak zielone jest nasze województwo i ile w nim wartych do odwiedzenia miejsc, można było się przekonać oglądając prezentację przygotowaną przez Agatę Klocznowską z Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, która opowiedziała o atrakcjach znajdujących się na Szlaku Przyrody Województwa Śląskiego. W obrębie Beskidów i Śląska Cieszyńskiego znalazły się na nim: Rezerwat Pilsko, Wodospad w Sopotni Wielkiej, Rezerwat Romanka, Hala Rysianka, Rezerwat Śrubita, Muzeum Świerka i Woliera Pokazowa Głuszców w Jaworzynce, Rezerwat Barania Góra, Malinów, Rezerwat Zasolnica, Kamieniołom w Kozach, Dolina Wapienicy, Obserwatorium Nietoperzy w Brennej, Kamieniołom Skalica, Rezerwat Czantoria, Kamieniołom Jasieniowa, Pogórze Cieszyńskie (odkrywka cieszyńców) oraz Rezerwat Lasek Miejski nad Puńcówką. Warto uwzględnić te miejsca na trasach szkolnych wycieczek.

Województwo śląskie składa się z czterech subregionów: centralnego, północnego, zachodniego i południowego. Nadal kojarzy się z odchodzącym w przeszłość przemysłem węglowym, ale ma także swoje inne oblicza. Jednym z nich jest subregion południowy z Beskidem Śląskim i Żywieckim, którego piękno, historię i tradycje popularyzowano podczas konferencji.

ROK GÓRALI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

ANNA MARCOL

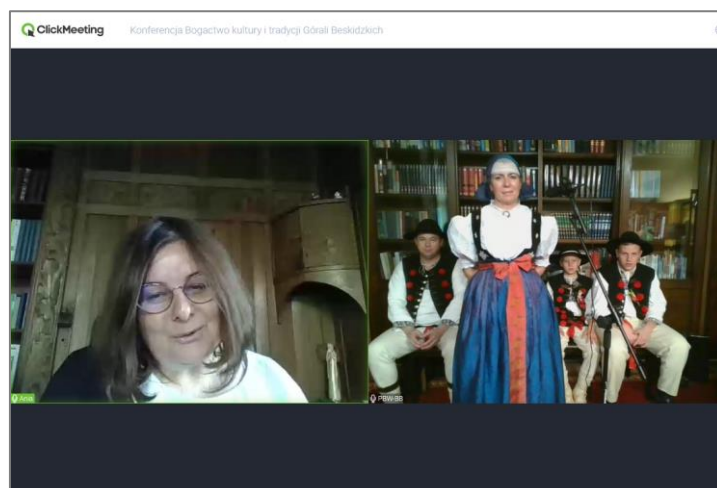
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach

BOGACTWO KULTURY I TRADYCJI GÓRALI BESKIDZKICH

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI

O beskidzkich zbójnikach, folklorze i góralskich wartościach mówili prelegenci zaproszeni na konferencję *Bogactwo kultury i tradycji Górali Beskidzkich*, która odbyła się 28 września 2021 roku na platformie ClickMeeting. Organizatorem wydarzenia była Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku-Białej.

Uczestników przywitała Anna Niemieć-Warzecha – dyrektor bielskiej PBW, która jednocześnie pełniła funkcję moderatora konferencji. Do wygłoszenia pierwszego referatu zaprosiła Jacka Kachela – historyka, dziennikarza i fotografa, autora wielu publikacji dotyczących dziejów Śląska, Galicji i Bielska-Białej. W wystąpieniu *Górale i zbójnicy – jak górale stawali się zbójnikami?* starał się odpowiedzieć na pytanie postawione w jego tytule. Do zbójowania zmuszała mężczyzn przede wszystkim zła sytuacja ekonomiczna. Zdarzało się jednak, że przystąpienie do zbójczej kompanii było ich świadomym wyborem, wynikającym z chęci łatwego zysku. Prelegent przekonywał, że zbójnik, który „brał bogatym, biednym dawał” to ludowy mit. Zachowane akta sądowe potwierdzają, iż góralom parającym się tym „rzemiosłem” daleko było do szlachetności, choć zdarzyli się i tacy, którzy podczas szwedzkiego „potopu” zaciągnęli się na ...służbę królewską. Prelegent przybliżył losy wybranych zbójników. Okazało się, że wiele brawurowych zbójczich „karier” miało swój finał w Żywcu. W ciągu wieków jego mieszkańcy mieli okazję obejrzeć niejedną egzekucję.

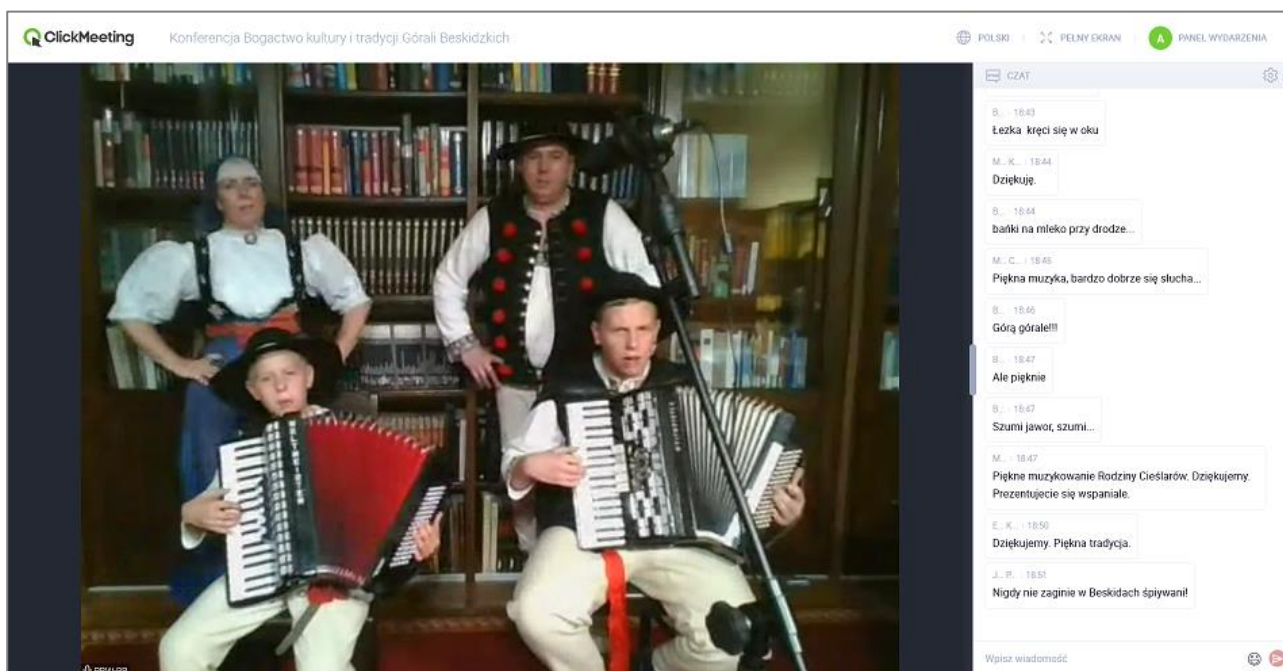

Konferencję moderowała A. Niemieć-Warzecha – dyrektor PBW w Bielsku-Białej.

O *Folklorze w tradycji i życiu codziennym góralskiej rodziny* opowiadała Aleksandra Kuc-Cieślar – z zawodu nauczycielka języka angielskiego, która przybyła na konferencję ze swoją rodziną – mężem i dwoma synami. Wszyscy byli ubrani w tradycyjny strój cieszyński. Omówili jego elementy prezentując na sobie kolejne części garderoby stroju kobiecego i męskiego. Cieślarowie kultywują rodzinne tradycje i działają na rzecz lokalnej społeczności. Udzielają się w Towarzystwie Kulturalnym Regionalnego Zespołu Pieśni i Tańca w Wiśle, gdzie mieszkają. W zespole śpiewają i grają na instrumentach, próbując ocalić od zapomnienia tradycje przodków oraz przekazać ich spuściznę kulturową następnym pokoleniom. Podczas konferencji opowiedzieli o swojej działalności, góralskiej gwarze i tradycyjnej, wiślańskiej kuchni, w której są serwowane takie potrawy, jak placki ze szpyrkami, poleśniki i żebrocza.

Wystąpienie *Filozofia po góralsku – wartości wczoraj i dziś* wygłosiła dr Anna Marek-Bieniasz, która odwołała się do greckiego kanonu etycznego i estetycznego. Prawdę, dobro i piękno zestawiała z góralskim postrzeganiem świata, odwołując się do *Historii filozofii po góralsku* autorstwa ks. Józefa Tischnera.

Po części wykładowej zaplanowano występ muzyczny rodziny Cieślarów, zatytułowany *Na góralską nutę*. Zebrał wiele pozytywnych opinii na konferencyjnym czacie.

Konferencję zakończono akcentem muzycznym.

ZAPROSZENIE DO WSPÓŁPRACY

Redakcja zachęca nauczycieli bibliotekarzy oraz inne osoby zainteresowane do dzielenia się swoimi dobrymi praktykami – zwłaszcza sprawozdaniami z podejmowanych inicjatyw, scenariuszami i konseptami zajęć. Przyjmuje do druku materiały, których autor nie skierował ani nie zamierza kierować do innych redakcji. Ich objętość (łącznie z ilustracjami) nie powinna przekraczać 10 stron A4. Preferujemy teksty krótsze.

Materiały proponowane do druku prosimy przysyłać na adres: **dialogi.biblioteczne@pbw.katowice.pl**.

Szczegółowe wskazówki dla autorów opublikowano na stronie internetowej biblioteki:

<https://pbw.katowice.pl/> (zakładka *Dialogi Biblioteczne*).

